

Masarykova univerzita

Filozofická fakulta

Ústav pedagogických věd

Sociální pedagogika a poradenství

Kristýna Jiroutová

**Problematika ženského bezdomovectví
z pohledu sociálních pracovníků**

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Klára Harvánková

2020

*Prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci vypracovala
samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.*

.....

Kristýna Jiroutová

Na úvod své bakalářské práce bych ráda poděkovala vedoucí práce, Mgr. et Mgr. Kláře Harvánkové, za profesionální vedení práce, ochotu a vstřícnost, ale také za konzultace, připomínky a cenné rady.

Dále bych ráda poděkovala všem sociálním pracovníkům a kurátorům, kteří se zúčastnili mého výzkumu a poskytli mi dostatečné množství dat ke zpracování empirické části bakalářské práce.

Také bych ráda poděkovala své sestře, Ing. Kateřině Jiroutové, za veškerou podporu a pomoc během celého studia.

Obsah

ÚVOD	6
TEORETICKÁ ČÁST	7
1 BEZDOMOVECTVÍ JAKO SOCIÁLNÍ PROBLÉM.....	7
1.1 TYPOLOGIE BEZDOMOVECTVÍ.....	9
1.2 PŘÍČINY BEZDOMOVECTVÍ	11
2 BEZDOMOVECTVÍ ŽEN	12
2.1 SPECIFIKA ŽENSKÉHO BEZDOMOVECTVÍ	12
2.2 PŘÍČINY VZNIKU ŽENSKÉHO BEZDOMOVECTVÍ.....	14
2.3 RIZIKA SPOJENÁ S POBYTEM ŽEN NA ULICI	15
2.4 DOPAD BEZDOMOVECTVÍ NA ŽIVOT ŽEN	16
3 SOCIÁLNÍ PRÁCE S ŽENAMI BEZ DOMOVA	18
3.1 SOCIÁLNÍ SLUŽBY ZAMĚŘENÉ NA POMOC ŽENÁM BEZ DOMOVA	19
3.1.1 Sociální prevence ženského bezdomovectví.....	19
3.1.2 Sociální poradenství v oblasti ženského bezdomovectví.....	20
3.1.3 Terénní služby pro ženy bez domova	21
3.1.4 Ambulantní služby pro ženy bez domova	22
3.1.5 Pobytové služby pro ženy bez domova.....	23
4 MOŽNÁ ŘEŠENÍ ŽENSKÉHO BEZDOMOVECTVÍ.....	24
SHRNUTÍ TEORETICKÉ ČÁSTI.....	27
EMPIRICKÁ ČÁST.....	29
5 METODOLOGIE VÝZKUMU	29
5.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM	29
5.2 CÍL VÝZKUMU.....	29
5.3 VÝZKUMNÉ OTÁZKY.....	30
5.4 VÝZKUMNÝ VZOREK A JEHO VÝBĚR	30
5.5 TECHNIKA SBĚRU DAT	31
5.6 VSTUP DO TERÉNU	32
5.7 ANALÝZA DAT	32
5.8 ETICKÉ ASPEKTY VÝZKUMU	32

5.9	LIMITY VÝZKUMU	33
6	VÝSLEDKY VÝZKUMU	34
6.1	ŽIVOT ŽEN BEZ DOMOVA A JEJICH NEJVĚTŠÍ PROBLÉMY	35
6.2	NEVIDITELNOST ŽEN, ANEB SPECIFIKA ŽENSKÉHO BEZDOMOVECTVÍ.....	39
6.3	MOŽNOSTI SOCIÁLNÍ PRÁCE S ŽENAMI BEZ DOMOVA.....	42
6.4	PROFESNÍ KVALIFIKACE SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ V OBLASTI ŽENSKÉHO BEZDOMOVECTVÍ	46
6.5	ŠANCE NA NÁVRAT DO BĚŽNÉHO ŽIVOTA ŽEN BEZ DOMOVA.....	48
6.6	ŘEŠENÍ ŽENSKÉHO BEZDOMOVECTVÍ	50
	SHRNUTÍ EMPIRICKÉ ČÁSTI A DISKUZE VÝSLEDKŮ	53
	ZÁVĚR	55
	SEZNAM LITERATURY	56
	ELEKTRONICKÉ ZDROJE	58
	SEZNAM TABULEK	64
	SEZNAM OBRÁZKŮ	64
	SEZNAM PŘÍLOH	65

Úvod

Fenomén bezdomovectví je v naší společnosti již řadu let. Když se však zaměříme pouze na oblast ženského bezdomovectví, tak ta je stále nedostatečně popsána. Ženské bezdomovectví je spojeno se značnými rozdíly oproti mužskému bezdomovectví, proto si zaslouží svou vlastní pozornost. Má celou řadu svých vlastních specifik a stejně jako ženy v běžném životě, tak i ženy bez domova mají rozdílné potřeby na rozdíl od mužů. Ženy jsou celkově tou situací spojenou s bezdomovectvím hodně ovlivněny a zhoršuje to fyzickou i psychickou stránku jejich osobnosti.

Hlavními zprostředkovateli sociální pomoci ženám bez domova jsou sociální pracovníci, kteří se především snaží o ulehčení jejich nepříznivé životní situace. Vždy záleží na individuálních potřebách dané ženy, poněvadž každá žena bez domova si prošla něčím jiným. Mezi hlavní cíle práce sociálních pracovníků patří znovu začlenit ženy bez domova do běžného života. Většina studií se spíše zaměřuje na samotné ženy bez domova, ale pohled sociálních pracovníků je stále málo prozkoumaný.

Bakalářská práce je členěna do dvou částí. První část je teoretická, která je rozdělena na čtyři kapitoly. První kapitola se zabývá obecně bezdomovectvím, jeho definicí a základními charakteristikami. Dále vymezuje typologii bezdomovectví a příčiny jeho vzniku. Tato kapitola slouží zejména pro hlubší pochopení problematiky ženského bezdomovectví. Druhá kapitola se zaměřuje pouze na ženské bezdomovectví a jeho specifika. Tato část rovněž pojednává o příčinách bezdomovectví u žen, uvedeny jsou taktéž rizika a dopady na jejich život. Třetí kapitola se zabývá sociální prací s ženami bez domova. Jaké služby jsou jim nabízeny a jak probíhá práce sociálních pracovníků s ženami bez domova. Poslední kapitola teoretické části se týká možných řešení ženského bezdomovectví.

Druhá část bakalářské práce je empirická, která popisuje metodologii realizovaného výzkumu. Pro svou práci jsem si položila hlavní výzkumnou otázku: „Jak sociální pracovníci nahlíží na problematiku ženského bezdomovectví?“ Prostřednictvím získaných dat z rozhovorů a jejich následné interpretace se pokusím na tuto otázku odpovědět. Závěr druhé části bakalářské práce uvádí výsledky mého výzkumu, které následně zhodnotí i na základě teoretických poznatků z první části.

Teoretická část

Teoretická část bakalářské práce je rozdělena na čtyři hlavní kapitoly, které se následně dělí na podkapitoly. První kapitola se týká obecně bezdomovectví, jako sociálního problému a forem a příčin vzniku bezdomovectví. Druhá kapitola se zaměřuje na problematiku ženského bezdomovectví, na specifika, příčiny, rizika a dopady bezdomovectví u žen. Třetí kapitola se věnuje sociální práci s ženami bez domova, tedy sociálním službám, které jsou v České republice nabízeny ženám bez domova. Poslední kapitola popisuje, jaká jsou, dle odborné literatury, možná řešení ženského bezdomovectví.

1 Bezdomovectví jako sociální problém

Tématem předložené bakalářské práce je problematika ženského bezdomovectví z pohledu sociálních pracovníků. Pro lepší pochopení dané problematiky je nejprve potřebné vymezit samotný pojem bezdomovectví. Hradecký a kol. (2007, s. 9) upozorňují na složitost bezdomovectví jako sociálního problému, který vzniká na základě mnoha faktorů a patří mezi nejhorší formu sociálního vyloučení¹. Sociální vyloučení se tedy považuje za jeden z nepříznivých jevů, který bývá spojován s bezdomovectvím. Důsledky sociálního vyloučení ovlivňují nejen samotného jedince, kterého se vyloučení týká, ale představují i výrazný problém pro celou společnost (Barták, 2011, s. 48). V souvislosti se sociálním vyloučením Kliment a Dočekal (2016, s. 29-31) upozorňují na riziko chudoby, které je potencionálním rizikem pro bezdomovectví. Jednotlivé společenské vztahy jsou oslabeny a vyloučeným osobám je bráněno začlenit se do života ve společnosti. Ocitají se, tak na okraji společnosti a je jim omezen přístup především k bydlení, zaměstnání, vzdělávání, zdravotní péči a sociálním jistotám. Matoušek, Kolářková a Kodymová (ed.) (2010, s. 315-316) však dodávají, že se lidé ocitají na okraji společnosti z různých, často individuálních příčin a problémů a jsou si podobní pouze v důsledcích, tedy ve ztrátě domova a v pobytu na ulici. Beňová (2008, s. 12) k této problematice dále dodává, že mít domov je přirozená potřeba každého jedince a ti, kteří ho nemají, strádají, jak materiálně, tak i sociálně.

¹ „Sociální vyloučení je nerovnost v účasti na životě společnosti z důvodu nedostatku příležitostí, jde o nerovnost v přístupu k pěti základním zdrojům společnosti, jimiž jsou vzdělání, zaměstnání, zdravotní péče, bydlení a sociální ochrana.“ (Průdková & Novotný, 2008, s. 12).

Definice samotného pojmu bezdomovectví není v odborné literatuře jednoznačně vymezena. Většina autorů uvádí jinou definici, avšak lze v nich najít určitou podobnost. Průdková a Novotný (2008, s. 11) se přiklání k tomu, že bezdomovectví předchází jednotlivé procesy a jednání, které vedou ke ztrátě bydlení, životních jistot a také k vyloučení ze společnosti. Rovněž i Matoušek, Kolářková a Kodymová (ed.) (2010, s. 315) se domnívají, že je bezdomovectví spojeno s celou řadou různých faktorů, jehož výsledkem je sociální vyloučení. S podobným názorem přicházejí i Marek, Strnad a Hotovcová (2012, s. 13), kteří uvádějí, že se jedná o situaci, která je brána jako důsledek komplexního sociálního selhání jedince. Neexistuje tedy jedna jediná definice bezdomovectví, ale z výše uvedených definic je patrné, že se jedná o nepříznivou situaci, která vznikla na základě celé řady důvodů a vede k postupnému vyloučení ze společnosti. V souvislosti s definicí pojmu bezdomovectví Černá (2019, s.14) dodává, že se musí vycházet i z předpokladu, že tato problematika se vyvíjí v čase i v místě a na základě jednotlivých interakcí rozdílných aktérů. K podobné formulaci dochází i Vávra (2013, s.13), který uvádí, že je bezdomovectví úzce spjato s názory a postoji veřejnosti, neboť pokud si bude velká část veřejnosti myslet, že si bezdomovci za svůj osud můžou sami, bude se to odrážet i na podpoře politik a různých organizací. Postoje veřejnosti jsou proto velice důležitým aspektem prostředí, ve kterém lidé bez domova žijí. Autoři dále upozorňují na fakt, že je podstatné si také definovat skupinu osob, která spadá do bezdomovecké populace. Evropská federace národních sdružení pracujících s bezdomovci, proto sestavila typologii bezdomovectví. Lidé bez domova jsou zde rozděleni na osoby bez střechy, bez bytu, osoby v nevyhovujícím či v nejistém bydlení. Tato typologie je podrobněji popsána v další části této kapitoly (Nešporová, Holpuch, Janurová & Kuchařová, 2019, s. 8).

Bezdomovectví se dotýká všech oblastí lidského života. Vágnerová, Csémy a Marek (2013, s.9) popisují, že se jedná jak o ztrátu pracovní pozice, s tím spojený přístup k finančním prostředkům, což vede ke ztrátě ekonomické soběstačnosti, tak i o vyloučení z kruhu rodiny a narušení společenských vztahů. Dochází k postupnému nárůstu závislosti na pomoci charitativních organizací, k žebrání, k prohledávání popelnic a v některých případech i k nárůstu kriminálního chování či dokonce k trestné činnosti. K podobnému zjištění dochází i Kliment a Dočekal (2016, s. 19), kteří uvádějí, že se problém bezdomovectví objevuje v humanitární, sociální, ekonomické, zdravotní, trestněprávní i politické oblasti.

S ohledem na prostorové uspořádání se o bezdomovectví hovoří především ve spojitosti s městy. Plachý (2006, s. 3-4) uvádí, že se s problémem bezdomovectví musejí vypořádávat velká města a průmyslové zóny. Právě zde lidé bez domova nalézají více možností, jak uspokojit své základní životní potřeby, případně si i najít práci k jejich obživě nebo výhodné bydlení. Průdková a Novotný (2008, s. 13) však upozorňují na dvě specifické skupiny bezdomovců. Jedni žijí na vesnici, kdy se jedná o jednotlivce, kteří zde prožili celý život a ze sentimentálních důvodů nechtějí odejít do měst. Druzí jsou bezdomovci žijící zcela mimo civilizaci, v lesích či na skládkách. Předpokládají však, že se jedná o jedince se silnou sociální úzkostí nebo o osoby, které trpí psychickými poruchami.

Pokud se zaměříme na poslední dostupné údaje o osobách bez domova, tak lze vycházet ze šetření, které provedl na jaře roku 2019 Výzkumný ústav práce a sociálních věcí v České republice. V roce 2019 proběhlo vůbec největší šetření, ve kterém jsou obsaženy výsledky ze 403 obcí České republiky. Mezi sčítané kategorie patřili osoby přežívající venku, osoby v noclehárnách, osoby v azylových domech, v domech na půl cesty a v obecních ubytovnách pro bezdomovce, osoby bez domova ve zdravotních zařízeních a osoby bez domova ve vězeňských zařízeních. Průzkum ukázal, že v České republice se vyskytuje zhruba 23 830 osob bez domova, z toho až 2600 dětí. Největší podíl osob bez domova se nachází v Moravskoslezském kraji a v Hlavním městě Praze. Téměř polovina sčítaných osob bez domova přebývá na ulici nebo příležitostně přespává v noclehárně. Druhá polovina využívá různá ubytovací zařízení, nejčastěji se jedná o azylové domy (Nešporová, Holpuch, Janurová & Kuchařová, 2019, s. 7-15).

1.1 Typologie bezdomovectví

Bezdomovectví se dělí do několika různých typologických skupin, kdy se každý autor přiklání k jinému dělení. Průdková a Novotný (2008, s. 13-14) rozdělují typologii bezdomovectví na zjevné, skryté a potencionální bezdomovectví. Uvádějí, že zjevné bezdomovectví lze poznat hned na první pohled, podle výrazného zápachu, zašpiněného oděvu a celkovému zanedbanému zevnějšku. K podobnému dochází i Matoušek, Kolářková a Kodymová (ed.) (2010, s. 317), kteří k výše zmíněnému dodávají, že za zjevné bezdomovce jsou také považováni jedinci, kteří využívají sociální služby z vlastní iniciativy, jelikož už nejsou sami schopni zvládat svou krizovou situaci. Oproti tomu formu skrytého bezdomovectví nejsme schopni hned poznat, protože se ji jedinci snaží skrývat a tajit své problémy. Specifickým typem je

potencionální bezdomovectví, které je charakterizované jako možná hrozba ztráty bydlení a zaměstnání, kdy jedinci žijí v obtížných podmínkách (Průdková & Novotný, 2008, s. 14). Osob žijících v nejistém nebo v nevyhovujícím bydlení je dle statistik Ministerstva práce a sociálních věcí mnohem více než osob bez přístřeší. Mezi nejvíce ohrožené skupiny potencionálním bezdomovectvím patří senioři nad 65 let, domácnosti s jedním dospělým s dětmi či domácnosti s dlouhodobě nezaměstnaným (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2013, s. 15). Dle tiskové zprávy Ministerstva práce a sociálních věcí (2020, s. 1) je přibližně sto tisíc osob bezdomovectvím ohroženo.

Hradecký (2015, s. 10-11) používá jiné dělení bezdomovectví dle následujících charakteristik. První charakteristika se týká délky bezdomovectví, kde se rozlišuje mezi krátkodobým, střednědobým, dlouhodobým a epizodickým. Dále podle příčin bezdomovectví, které se dělí na materiální, vztahové, osobnostní a institucionální. Také se sem řadí dělení podle geografického původu, a to na místní, vnitrostátní, na občany Evropské unie či na ostatní cizince. Poslední je dělení podle osobních charakteristik, jako je pohlaví, věk, zdravotní stav, národnostní a etnický původ.

Ministerstvo práce a sociálních věcí také nabízí jiné dělení bezdomovectví, které vytvořila Evropská federace národních sdružení pracujících s bezdomovci. Jedná se o Evropskou typologii bezdomovectví a vyloučení z bydlení neboli ETHOS, ale upravenou pro území České republiky, která je rozdělena podle aktuální životní situace a dělí se do čtyř koncepčních kategorií. První kategorie jsou osoby bez střechy, kam se řadí osoby, které přežívají venku nebo v noclehárně. Do další kategorie patří osoby bez bytu, což jsou osoby v ubytovnách pro bezdomovce, v pobytových zařízeních pro ženy, v ubytovnách pro migranty, dále osoby před opuštěním instituce a uživatelé dlouhodobější podpory. Třetí kategorie je nejisté bydlení, kam patří osoby žijící v nejistém bydlení, ohrožené vystěhováním, ale také osoby ohrožené domácím násilím. Poslední kategorie je nevyhovující bydlení, které se dělí na osoby žijící v provizorních a neobvyklých stavbách, žijící v nevhodném bydlení nebo žijící v přelidněném bytě (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2013, s. 8-10). Tato práce se bude týkat všech výše zmíněných kategorií, jelikož ženské bezdomovectví zahrnuje, jak ženy přímo na ulici, tak i ženy žijící na ubytovnách, v nejistém bydlení či ohrožené vystěhováním, ale i ženy žijící v provizorních nebo neobvyklých stavbách (viz Nešporová, Holpuch, Janurová & Kuchařová, 2019).

1.2 Příčiny bezdomovectví

Znalost příčin bezdomovectví je základním předpokladem důležitým k řešení problému bezdomovectví, neboť samotné odstraňování následků bezdomovectví je z velké míry dosti neefektivní (Průdková & Novotný, 2008, s. 15-16).

V odborné literatuře můžeme nalézt několik dělení příčin, proč se jedinec ocitl na ulici. Marek, Strnad a Hotovcová (2012, s. 17) upozorňují na dvě hlavní příčiny vzniku bezdomovectví, jedná se o subjektivní a objektivní příčiny. Subjektivní příčiny jsou výsledkem nepříznivých vlastností osobnosti. Z toho vyplývá, že si za svůj pobyt na ulici jedinec může sám. Objektivní příčiny jsou způsobené systémovou chybou a politikou, kdy je bezdomovec považován za oběť. Naopak jiné dělení nabízí Kliment a Dočekal (2016, s.37-38), kteří za příčinu bezdomovectví považují chudobu a nezaměstnanost, sexuální a psychické zneužívání v dětství nebo v dospívání, dále také rodinné rozvraty a konflikty nebo i delikventní chování. Autoři dále upozorňují, že i zkušenost s pobytem ve vězení, dluhy či hypotéky, nezaplacené nájmy, sousedské neshody, užívání alkoholu a drog, vyloučení ze školy nebo nízká kvalifikace či psychické poruchy mohou být příčinou vzniku bezdomovectví. Vávra (2013, s.18) ve svém výzkumu uvádí, že až 62 % dotazovaných se ocitlo na ulici, protože neměli nebo nemohli najít práci.

Vágnerová, Csémy a Marek (2013, s. 10-11) uvádějí jako další důvody vedoucí k bezdomovectví například i potřebu svobody a nezávislosti či touhu experimentovat a získat nové zkušenosti, což se týká obzvláště mladých lidí žijících ve velkých městech. Tito lidé jsou přesvědčeni, že jejich pobyt na ulici je pouze dočasný, ale bohužel si neuvědomují, že cesta zpět do běžného života není tak snadná. Plachý (2006, s. 4) mezi výše uvedený výčet také doplňuje lidskou hrdost. Tedy, než aby jedinec požádal svou rodinu nebo sociálního pracovníka o pomoc, tak raději zůstane na ulici. Další příčinou může být i tvrdá výchova rodičů, která může zejména pro náctileté těhotné dívky vést až k vyhození z domova. V odborné literatuře (viz Hradecká & Hradecký, 1996; Marek, Strnad a Hotovcová, 2012; Průdková & Novotný, 2008) se však nejvíce objevuje dělení příčin na objektivní a subjektivní příčiny vzniku bezdomovectví.

2 Bezdomovectví žen

Ústředním tématem bakalářské práce je problematika ženského bezdomovectví. Tato kapitola se tedy zaměřuje na specifika ženského bezdomovectví, jeho příčiny vzniku, rizika a dopady, které má bezdomovectví na život a osobnost žen. Bezdomovectví žen je stále nedostatečně popsanou oblastí a sociálních služeb, které pomáhají pouze ženám je málo, proto považují za důležité se této oblasti více věnovat. Jak uvádějí Stulíková a Kolářová (2015, s.1), ženské bezdomovectví má svá vlastní specifika, která se od mužského bezdomovectví do značné míry liší. Důležité je si uvědomit, že stejně jako ženy v běžné společnosti, tak i ženy na ulici, mají zvláštní potřeby na rozdíl od mužů. Marek, Strnad a Hotovcová (2012, s.107) souhlasí s tím, že z hlediska pohlaví se objevují velké rozdíly mezi muži a ženami, kteří se ocitli na ulici. Podrobněji bude toto téma rozebráno v následujících kapitolách práce.

2.1 Specifika ženského bezdomovectví

Bezdomovectví žen a mužů se v mnohém liší, především můžeme poukázat na jejich počet, neboť z hlediska pohlaví se při sčítání osob ukázaly v kategorii bez střechy velké rozdíly mezi muži a ženami. Ženy tvoří jen 19 % z celkového počtu všech osob bez domova. Počet žen bez domova je tedy o hodně nižší než mužů (Nešporová, Holpuch, Janurová & Kuchařová, 2019, s. 50-51). V souvislosti s tím Hajdíková (2019, s. 1) upozorňuje na problematiku zjištění přesného počtu žen na ulici, poněvadž se ženy snaží, co nejvíce skrývat, a proto o spoustě z nich společnost ani neví. Je to hlavně z důvodu, že prostředí ulice je pro ženy nebezpečnější než pro muže, nejčastěji z důvodu fyzického, či sexuálního násilí. Mezi největší problémy spojené s pobytem žen na ulici patří přepadení či znásilnění, proto se ženy uchylují do nocleháren a azylových domů (Průdková & Novotný, 2008, s. 24-25). Podle Českého statistického úřadu se na ulici ocitají ve většině případů matky samoživitelky, které tvoří téměř 90 % z celkového počtu osob ohrožených bezdomovectvím (Český statistický úřad, 2015, s. 1).

Podle typologie bezdomovectví, se ženské bezdomovectví vyznačuje skrytou formou zapříčiněnou strachem a kritikou společnosti (Hetmánková, 2013, s. 2). Stulíková a Kolářová (2015, s. 1) výstižně popisují skrytou podobu bezdomovectví u žen. Jedná se o ženy, které ztratily svou vlastní střechu nad hlavou, ale snaží se přebývat v nejistých a nestandardních podmínkách, ať už u svých příbuzných či přátel nebo u svých násilných partnerů.

Pozoruhodnou informací o životě žen bez domova je, že většinou nežijí samy, dokonce jsou často vdané, nebo žijí partnerském vztahu (Hradecká & Hradecký, 1996, s. 44). Mikulášek (2010, s. 32-33) upozorňuje na fakt, že ženy na ulici vnímají potřebu partnera jako určitou nutnost ochrany a orientaci v životě na ulici. Jejich role jsou však rozdělené, kdy muž obstarává jídlo a peníze a žena se stará o místo, kde přebývají a spíše se společnosti straní. S jiným názorem přichází Hetmánková (2013, s. 3), která uvádí, že ženy na ulici někdy nesou i břímě péče o jedno či více dětí, což tu jejich situaci značně ztěžuje. Tudíž jsou oproti mužům na ulici výrazně omezeny, protože nemají zodpovědnost jen samy za sebe, ale i za své děti. V návaznosti k tomu Stulíková a Kolářová (2015, s.1) podotýkají, že děti mohou být na druhou stranu motivem ke změně nepříznivé životní situace. Když se zaměříme na věkové rozhraní žen na ulici, tak se mezi bezdomovkyněmi objevují ženy různého věku od čerstvě dospělých až po seniorky. Z hlediska věkového průměru osob bez domova se to od mužů nijak neliší, jedná se o 40-50 let (Haasová, 2009, s.16).

S bezdomovectvím žen je také úzce spjata nerovnost mužů a žen ve společnosti, kdy ženy bez domova jsou hodnoceny a odsuzovány mnohem přísněji než muži. Průdková a Novotný (2008, s. 24-25) připomínají, že k tomu přispívá i předpoklad, že pokud se žena ocitne na ulici, tak se začne živit prostitucí. Prostituce se týká spíše žen, a proto patří mezi specifika ženského bezdomovectví. Nestátní nezisková organizace Rozkoš bez rizika dlouhodobě sleduje, z jakých důvodů se ženy rozhodnou k prostituci. Z tohoto výzkumu vyplývá, že nejčastějšími důvody prostituce u žen jsou zneužívání v dětství, špatná finanční situace a převážně pobyt na ulici (Rozkoš bez rizika, 2018, s.1). Šídová, Poláčková, Malinová a kol. (2018, s. 55) upozorňují na to že, ženy bez domova vidí v prostituci zejména rychlý únik z chudoby. Autorky také uvádějí, že se ženy často začnou živit jako prostitutky, aby finančně zajistily své děti. Nejčastěji se v těchto případech uchylují k takzvané pouliční prostituci, která tvoří 10-12 % z celého sexuálního byznysu v České republice. Vágnerová, Csémy a Marek (2013, s 81-84) upozorňují na fakt, že se jedná o výrazný zásah do intimní zóny žen. V případě, že se žena věnuje prostituci dlouhou dobu, může se u ní vyvinout silná averze k mužům, a také se může nakazit řadou přenosných pohlavních nemocí.

2.2 Příčiny vzniku ženského bezdomovectví

Jak je již v první kapitole zmíněno, příčina bezdomovectví není pouze jedna. Jedná se však o vyvrcholení komplexní nepříznivé životní situace jedince, která vede ke ztrátě bydlení. Tedy ani u žen není bezdomovectví důsledkem jedné události. Příčiny vzniku ženského bezdomovectví jsou do určité míry provázány s příčinami vzniku bezdomovectví obecně, avšak nalézáme příčiny, které se výhradně týkají žen (Hetmánková 2013, s.10).

Příčin vzniku bezdomovectví u žen může být celé řada, avšak za hlavní příčinu považuje Beňová (2008, s. 24) rozpad nebo absenci rodinných či partnerských vztahů. Rodina zkrátka v některých případech nechce anebo ani nemůže podat pomocnou ruku. Za rozpadem vztahu mezi mužem a ženou, který je spojen se ztrátou bydlení u ženy, stojí celá řada individuálních důvodů, na které upozorňují Vágnerová, Marek a Csémy (2018, s. 60-62). Nejčastěji se jedná o situaci, kdy se žena přistěhovala ke svému partnerovi do jeho bytu a po rozchodu je to právě ona, která musí opustit byt, poněvadž nebyl jejich společným vlastnictvím. V některých případech dojde k úmrtí manžela nebo rodičů a v důsledku toho není žena schopná sama finančně zvládat bydlení. Na další z velmi častých příčin ztráty bydlení u žen poukazuje Lindovská (2016, s. 23-24), kdy ženy ztrácí bydlení, protože utíkají od svého násilného partnera či manžela. Nejčastěji se jedná o fyzické násilí, které ženy snášejí po dlouhou dobu, jelikož si uvědomují možné riziko ztráty bydlení. Respektive, dokud nedojde k přímému ohrožení na životě nebo jinému vyvrcholení násilné situace, setrvávají ženy s agresivním partnerem v jeho bytě. Často také ženy udržují tento vztah kvůli dětem. Dochází i k psychickému a sociálnímu násilí na ženách, ale to se většinou nevyhroťte až k útěku žen z domova.

Hradecká a Hradecký (1996, s. 43) upozorňují na chudobu jako jednu z příčin vzniku bezdomovectví u žen. Nejčastěji bývá chudoba spojena se ztrátou zaměstnání, rozpadem vztahu či dokonce odchodem do důchodu a s tím omezený přístup k financím. Chudoba ovlivňuje ženy mnohem více než muže z důvodu nižších výdělků a s tím spojená nižší výše důchodu. Zároveň často dochází k rozvodům či rozpadům vztahů, a tak ženy zůstávají na celou domácnost a na děti samy. Z čehož vyplývá, že mohou postupným vlivem chudoby přijít o střechu nad hlavou (Haasová, 2009, s. 17). Hetmánková (2013, s. 10-11) upozorňuje na další specifickou příčinu bezdomovectví u žen. Jedná se o absenci dostupného a bezpečného bydlení pouze pro ženy. Ženy nechtějí z hygienických důvodů, ale převážně ze strachu z napadení ze stran mužů, pobývat ve stejných ubytovnách,

noclehárnách a azylových domech jako muži. Přičemž samostatné bydlení v podnájmu je pro ženy ve většině případů finančně nedosažitelné. Hradecká a Hradecký (1996, s. 44) poukazují také na to, že ženy na ulici pocházejí z nejvíce znevýhodněných vrstev společnosti, poněvadž často žily v nepříznivých rodinných či bytových podmínkách a většinou dosáhly pouze základního vzdělání a jejich zdravotní i psychický stav byl špatný.

2.3 Rizika spojená s pobytem žen na ulici

Pobyt na ulici je pro ženy mnohem rizikovější než pro muže. Stulíková a Kolářová (2015, s. 1) uvádějí, že i když ženy patří do skupiny skrytého bezdomovectví, a tudíž jsou pro veřejnost takřka neviditelné, o to více jsou však zranitelné. Ať už se jedná o sehnání práce, kdy například na stavbu jako jednorázová pomoc bude spíše přijat muž, tak i vybojovat si jídlo mezi ostatními lidmi na ulici je pro ženu mnohem náročnější, často i nemožné. V souvislosti s tím Pavelková (2006, s. 153) dále dodává, že ženy často dávají přednost nejistým, dokonce někdy i nerovnoprávným vztahům s muži, což jim zajistí alespoň určitý druh ochrany před ostatními lidmi.

Největší riziko ženského bezdomovectví, na které upozorňují i Lindovská, Kolářová, Frišaufová a Benešová (2016, s.1) je bezpochyby násilí ze strany mužů. Jedná se, jak o fyzické násilí, které se nejčastěji projevuje bitím a kopáním, tak i o psychické násilí, ke kterému patří manipulace a ponižování. Dokonce někdy i muži okradou bezbranné ženy na ulici a často také dochází k sexuálnímu násilí, které se může projevovat jen, jako obtěžování, ale jindy se jedná přímo o znásilnění. K podobnému dochází i Hetmánková (2014, s. 83), která uvádí, že se ženy bez domova nevyhnou ani násilí ze strany veřejnosti, neboť jsou snadným terčem útoku. Opět se nejčastěji setkávají s vyhrožováním a okradením, ale i s různými sexuálními nárazkami od ostatních lidí. Jako formu úniku před násilím volí ženy bez domova alkohol, drogy nebo agresivní vystupování s cílem odradit potencionálního útočníka (Lindovská, Kolářová, Frišaufová & Benešová, 2016, s.1).

Další velké riziko u žen na ulici je otěhotnění. Dle výzkumu, který provedl Thompson, Begun a Bender (2016 s. 76) většina žen na ulici uvádí, že se jednalo o neplánované a nechtěné těhotenství. Často bylo toto těhotenství způsobeno nadměrnou sexuální aktivitou, ať už dobrovolnou nebo nedobrovolnou a nepoužíváním antikoncepce či jiné ochrany. Marek, Strnad a Hotovcová (2012, s. 108) dodávají, že bohužel v průběhu těhotenství žena svůj životní styl nijak nezmění a ohrožuje tím, tak nenarozený plod

a nejdůležitější rozhodnutí přijde až po porodu. Ve většině případů dá žena dítě k adopci nebo je umístěno do dětského domova.

2.4 Dopad bezdomovectví na život žen

Pobyt na ulici má velmi negativní dopad na život žen, který se projevuje na jejich osobnosti i zdraví. I přestože mají ženy více sociálních kontaktů než muži, na které se v době krize mohou obrátit, ani tak se většinou pobytu na ulici nevyhnou. Přátelé ani rodina často nemohou poskytovat pomoc a podporu po dlouhou dobu. V tom momentě by se žena měla obrátit na sociální práci pro pomoc (Matoušek, Koláčková & Kodymová (ed.), 2010, s. 316). Stanoev (2015, s. 45) připomíná, že dopady bezdomovectví se často mohou stát příčinou, proč žena dále setrvává v pasti sociálního vyloučení.

Dopady bezdomovectví na život žen můžeme rozdělit do čtyř skupin. Do první a zároveň nejvíce ohrožující skupiny patří negativní dopady na zdravotní stav žen. Jak uvádějí Hradecká a Hradecký (1996, s. 49), tak s pobytem na ulici je i spojena nezdravá životospráva a často neschopnost vyvarovat se škodlivým vlivům, které působí na zdraví jedince. Ve většině případů bohužel ženy na ulici nemohou ani dodržovat nejzákladnější hygienické zásady. Spánek, teplo a dostatečná hygiena tedy patří mezi nejdůležitější determinanty, které ovlivňují zdraví žen na ulici. S podobným názorem přicházejí i Teruya et al. (2010, s. 1), kteří ve své studii upozorňují na nedostatečnou zdravotní péči pro ženy na ulici, což způsobuje špatný zdravotní stav, duševní choroby a v nejhorším případě i smrt.

Druhou skupinu tvoří postupná vznikající závislost na alkoholu v některých případech i na drogách. Nadměrné užívání alkoholu či drog vede k neschopnosti si najít a udržet práci či bydlení, způsobuje změny v chování, které se projevují nadměrnou agresivitou, nespolehlivostí a zpretrháním zbylých sociálních či rodinných vztahů (Vágnerová, Marek & Csémy, 2018, s. 164-168). V návaznosti na to Štěchová, Luptáková a Kopoldová (2008, s. 48) dodávají, že důvodem, proč ženy začnou tolik pít nebo užívat drogy, je snaha se určitým způsobem vyrovnat s nepříjemnými pocity a stresem. Požití alkoholu či drog přináší chvilkové štěstí či pohodu a usnadňuje tak přežití na ulici. Mikulášek (2010, s. 32-33) dále dodává, že ženy na ulici ať už vlivem alkoholu, drog nebo jen nepříznivých podmínek pro život, výrazně změní svůj vzhled a čím dál více se začínají podobat mužům.

Třetí skupinou je, dle Klimenta a Dočekala (2016, s.58-59), pobyt na ulici a s tím spojený nezdravý životní styl, který může vést k rozvinutí psychických poruch. Nejčastěji pak ženy trpí depresemi nebo schizofrenií. Poslední skupinu tvoří trestná činnost. Štěchová, Luptáková a Kopoldová (2008, s. 49) uvádějí, že ženy bez domova se potýkají s větším rizikem, než kdyby vedly běžný život, že dříve nebo později spáchají nějaký trestný čin. Je to způsobeno zvláště hmotnou nouzí a pohybem v rizikovém nebo kriminálním prostředí. Vágnerová, Marek a Csémy (2018, s. 200) však upozorňují na fakt, že trestná činnost je u žen bez domova odlišná než trestná činnost u mužů bez domova, protože ženy páchají trestnou činnost nejčastěji pod vlivem někoho jiného a často jako součást skupiny. Mabhala et al. (2016, s. 287), ale upozorňují, že osoby bez domova nemají strach z postihů, jelikož pobyt ve vězení pro ně znamená stravu a střechu nad hlavou.

3 Sociální práce s ženami bez domova

Třetí kapitola bakalářské práce se týká sociálních služeb, které mohou ženy bez domova využít. Tyto služby vymezuje zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Na rozdíl od výše zmíněných rozdílů mezi ženským a mužským bezdomovectvím, jsou sociální služby poskytovány všem stejně bez rozdílu pohlaví. Vždy záleží na individuálních potřebách každého jedince. Ženy bez domova vyhledávají sociální služby, aby nemusely spát samy na ulici a mohly využít sociální zařízení. Přece jenom bez sociální pomoci jim hrozí větší riziko ohrožení či napadení (srov. Hradecká & Hradecký, 1996; Kaczor, 2015; Matoušek & kol., 2007; Průdková & Novotný, 2008). V České republice najdeme jen opravdu málo organizací, které poskytují sociální služby pouze ženám. Jedná se například o organizaci Jako doma, která sídlí od roku 2012 v Praze. Dlouhodobě se zaměřuje na zvyšování kvality života žen bez domova, podporu solidarity ve společnosti, rozvoj poznání v oblasti ženského bezdomovectví a odstraňování nerovností, s nimiž se potýkají ženy na ulici. Organizace Jako doma se snaží budovat prostředí, které bude pro ženy hlavně bezpečné a přátelské (Jako doma, 2012, s.1).

Klíčovým zprostředkovatelem sociálních služeb je sociální pracovník, který pomáhá s poskytnutím optimální úrovně těchto služeb dle individuálních potřeb klientek (Matoušek & kol., 2007, s.47). Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách v § 109 uvádí, že sociální pracovník:

Vykonává sociální šetření, zabezpečuje sociální agendy včetně řešení sociálně právních problémů v zařízeních poskytujících služby sociální péče, sociálně právní poradenství, analytickou, metodickou a koncepční činnost v sociální oblasti, odborné činnosti v zařízeních poskytujících služby sociální prevence, depistážní činnost, poskytování krizové pomoci, sociální poradenství a sociální rehabilitace, zjišťuje potřeby obyvatel obce a kraje a koordinuje poskytování sociálních služeb.

S ohledem na řešenou problematiku je sociální pracovník tím, kdo přímo poskytuje sociální služby (Matoušek & kol, 2007, s. 47).

3.1 Sociální služby zaměřené na pomoc ženám bez domova

V České republice jsou sociální služby vymezeny v zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, který v § 32 uvádí, že součástí sociálních služeb pro osoby bez domova jsou služby sociální prevence a sociálního poradenství. Rovněž tento zákon v § 33 uvádí formy poskytování sociálních služeb, které dělí na terénní, ambulantní a pobytové služby (§ 33 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách). S ohledem na téma práce je představen systém služeb, který mohou využívat ženy bez domova. Proto všechny dále zmíněné možnosti sociálních služeb se budou týkat pouze ženského bezdomovectví.

S ohledem na bezdomovectví žen, Matoušek a kol. (2007, s. 9) dodávají, že sociální služby jsou poskytované ženám, které jsou společensky znevýhodněné, a to s cílem zlepšit jejich život a snažit se je znovu začlenit do společnosti. Sociální systém je nastaven tak, aby se ženy naučily fungovat ve společnosti podle nastavených hranic. Problémem je, že sociálních služeb je nedostatek, takže když klientka nedodrží nastavená pravidla a požadavky, bude nahrazena jinou klientkou, jelikož zájem o poskytované služby je poměrně velký (Vágnerová, Csémy & Marek, 2013, s.306). Což ve svém výzkumu potvrdili i Upshur et al. (2018, s. 259), kteří zkoumali, co nejčastěji brání ženám bez domova využívat sociální služby. Nejvíce ženy bez domova uváděly, že se jedná o dlouhou čekací dobu z důvodu plné kapacity zařízení.

3.1.1 Sociální prevence ženského bezdomovectví

Jedním z předpokladů, jak alespoň částečně zabránit problematice ženského bezdomovectví je její prevence. Dle tiskové zprávy, kterou vydalo Ministerstvo práce a sociálních věcí (2020, s.1) je přibližně sto tisíc lidí bezdomovectvím ohroženo. Jak již bylo zmíněno výše, tak mezi skupiny, které jsou nejvíce ohroženy bezdomovectvím patří, s ohledem na ženy, seniorky nad 65 let, matky samoživitelky či dlouhodobě nezaměstnané ženy (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2013, s. 15).

Prevenici v oblasti ženského bezdomovectví lze rozlišit dle klasického dělení prevence na primární, sekundární a terciální. Pokud se zaměříme na jednotlivé oblasti prevence, tak primární prevence se snaží o zabránění vzniku ženského bezdomovectví. Sekundární prevence se snaží poskytnout pomoc ženám, které se již na ulici z různých důvodů dostaly. A terciální prevence se zaměřuje na skupinu žen, které již ztratili motivaci svou situaci změnit (Kliment & Dočekal, 2016, s. 65). K podobnému dochází i Hradecká a Hradecký (1996, s.54), kteří zdůrazňují, že nejdůležitější je primární prevence v rodině.

Autoři dále upozorňují, že silná, funkční rodina je většinou sama schopná zvládat krizi, zatímco ostatní rodiny vyhledávají sociální práci a její podpůrné činnosti.

Průdková a Novotný (2008, s. 63-64) upozorňují na fakt, že sociální prevence bezdomovectví je úzce spjata se sociálním poradenstvím, proto je nezbytné s ženou, které reálně hrozí bezdomovectví individuálně a intenzivně pracovat, poskytovat jí vhodné informace o jejích právech a zákonných nárocích, podporovat jí, a především jí motivovat k vyřešení vzniklého problému. Což je součástí základního a odborného sociálního poradenství. Z toho důvodu jsou tyto dvě sociální služby propojeny. V souvislosti s tím Růžička (2015, s.47) dále uvádí, že prevence ženského bezdomovectví významně přispívá k zachování lidské důstojnosti a podporuje integraci žen ve společnosti.

Armáda spásy, organizace působící v České republice v oblasti bezdomovectví, vytvořila projekt zaměřený právě na prevenci bezdomovectví. Tento projekt se zaměřuje na pomoc ženám i mužům v nepříznivé sociální situaci v oblasti samostatného bydlení formou terénní práce a poradenství. Hlavním cílem je podpora k samostatnosti, a zvyšovat povědomí o službách, které jsou jim k dispozici a mohou je bezplatně i jednorázově využít (Armáda spásy, 2016, s.1).

3.1.2 Sociální poradenství v oblasti ženského bezdomovectví

K důležitým sociálním službám, které nabízejí sociální pracovníci ženám bez domova, patří sociálního poradenství. Obecná definice poradenství je, jak popisuje Nešpor (2018. s. 1), profesionální poskytování rad, které vedou k řešení daného problému. Matoušek (2003, s. 212) ve svém slovníku sociální práce rozděluje sociální poradenství na základní sociální poradenství, které poskytuje každý sociální pracovník a odborné sociální poradenství, které je zaměřené na konkrétní cílové skupiny a problémy. Do oblasti sociálního poradenství patří i specifické poradenství, které se zabývá problematikou dluhů, jež v oblasti ženského bezdomovectví bývá velmi často přítomna (Pešatová, Pittnerová & Michalová, 2012, s. 20).

S ohledem na problematiku ženského bezdomovectví Kaczor (2015, s. 229) uvádí, že základní sociální poradenství pro ženy bez domova se zaměřuje na poskytování spíše obecnějších informací, kdežto odborné sociální poradenství pro ženy bez domova se týká již konkrétních informací vztažených k danému problému. Sociální poradenství pro ženy bez domova je poskytované bezúplatně, aby ženy mohly ihned začít řešit svou

nepříznivou situaci. Matoušek a kol (2003, s. 84) dále dodávají, že odborné poradenství poskytuje pomoc všem lidem, v našem případě všem ženám bez domova, při řešení jejich sociálních problémů. V oblasti bezdomovectví žen se jedná o praktické řešení jejich krizové životní situace, kdy nejčastěji jde o hmotnou nebo sociální nouzi. V zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách v § 37 jsou dále uvedeny základní činnosti, které mohou být během sociálního poradenství ženám bez domova poskytovány. Jedná se o poskytnutí kontaktu se společností, o sociálně terapeutické činnosti a pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů či při obstarávání osobních záležitostí.

3.1.3 Terénní služby pro ženy bez domova

Jednou z forem poskytování sociálních služeb v oblasti ženského bezdomovectví je terénní práce. Terénní práci výstižně definují Richterová a Orgoníková (2008, s. 5), které uvádějí, že se jedná o sociální práci zaměřenou na rizikové jedince nebo skupiny v jejich přirozeném prostředí. Cílem terénní práce je navázat kontakt s ženami, které potřebují pomoc, avšak samy ji nevyhledávají nebo pomoc dokonce odmítají, a poskytnout jim podporu v jejich krizovém životním období. Janoušková a Nedělníková (ed.) (2008, s. 26) také považují za jeden z cílů terénní práce v oblasti bezdomovectví žen prevenci sociálního vyloučení, a naopak podporu sociálního začleňování. Zásadní je, aby si terénní sociální pracovníci dali pozor na moralizování, napomínání a udělování výchovných rad, protože terénní práce je založena právě na oboustranné vzájemné důvěře mezi sociálním pracovníkem a ženou bez domova. K zajištění účinných výsledků terénní práce je potřeba, aby ženy samy chápaly smysl této práce, akceptovaly ji a přijímaly (Richterová & Orgoníková, 2008, s. 5).

Terénní práce se dělí do několika fází. Janoušková a Nedělníková (ed.) (2008, s. 28) uvádějí jako první fázi terénní práce s ženami bez domova provádění depistáže. Jedná se o aktivní vyhledávání a kontaktování žen v jejich přirozeném prostředí. Důležité je, získat si důvěru potenciálních uživatelek sociálních služeb. Podle Nedělníkové (2007, s. 181-182) je dalším důležitým krokem terénní práce zjištění aktuálních potřeb uživatelek a snaha motivovat je k řešení jejich nepříznivé situace. Často se terénní sociální pracovník stává pro ženu na ulici jedinou osobou, které se může svěřit se svými problémy. Poslední fází je zprostředkování vlastní sociální pomoci, tedy podporovat uživatelky v samostatných aktivitách směřujících k vyřešení nepříznivé situace.

3.1.4 Ambulantní služby pro ženy bez domova

Významnou roli pro ženy bez domova také hrají nízkoprahová denní centra. Jedná se o ambulantní sociální službu, která je ve většině případů společná pro ženy i muže bez přístřeší. Nabízí jim stravu, poskytnutí vhodných podmínek pro hygienu a také pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a obstarávání osobních záležitostí (Kaczor, 2015, s. 227). Většina nízkoprahových denních center je tedy pro všechny lidi v nouzi bez rozdílu pohlaví. S ohledem na ženy, ale vytvořila Farní charita v Praze nízkoprahové denní centrum pro ženy v nouzi. Nabízejí zde ženám možnost osobní hygieny a zajištění specifických hygienických potřeb, které jsou pro ženy bez domova často nedostupné. Dále zde mají ženy možnost získat čisté oblečení a stravu a mohou zde využít i služeb základního sociálního poradenství, čímž mohou zvýšit svou možnost návratu do společnosti. Toto centrum je pouze pro ženy, a to z důvodu, že ženy bez domova často potřebují rozdílnou podporu při řešení jejich problémů než muži. Nejčastějším řešeným tématem je zde domácí a sexuální násilí, kvůli kterému často ženy nechtějí docházet do zařízení, která jsou určena pro ženy i muže. Dále se jejich problémy týkají těhotenství, mateřství, sexuálního zdraví nebo antikoncepce, tedy věcí, které muži vůbec neřeší (Farní charita Praha 1- Nové Město, 2020 s.1). Jedná se však o ojedinělé zařízení, neboť většina nízkoprahových center je právě dostupná pro obě pohlaví.

Čím dostupnější jsou nízkoprahová denní centra pro klientky, tím méně propadají ženy bez domova sociálně patologickým jevům a mohou se více zaměřovat na návrat do běžného života (Marek, Strnad & Hotovcová, 2012, s. 129-130). Diecézní charita Brno (2020, s.1) naopak upozorňuje na fakt, že nízkoprahová denní centra mají svá pravidla, kdy za předpokladu, že žena bude pod vlivem alkoholu, drog nebo bude agresivní, služba jí nebude poskytnuta. Z toho důvodu se tam řada žen nedostane, poněvadž ženy bez domova často propadají právě alkoholismu. V nízkoprahových denních centrech lze vykonávat více sociální práce než v terénu, ale je důležité, aby byla klientka seznámena s pravidly, kterými se v centru musí řídit, aby se předešlo případným nedorozuměním a konfliktům (Marek, Strnad & Hotovcová, 2012, s. 130-131). Vágnerová, Marek a Csémy (2018, s. 286-288) dodávají, že nízkoprahová denní centra jsou otevřena pouze přes den, ale bývají propojena s noclehárnou, která je otevřená pouze v noci. V návaznosti na to Vágnerová, Csémy a Marek (2013, s. 308) doplňují, že při poskytování služeb nízkoprahových denních center dochází k odbourávání sociálních, psychologických a technických bariér.

3.1.5 Pobytové služby pro ženy bez domova

Jednou ze služeb, které mohou ženy bez domova využít jsou i pobytové služby. Pobytové služby jsou takové služby, které jsou spojené s ubytováním v zařízeních sociálních služeb (§ 33 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách).

Jednou z forem pobytových služeb pro ženy bez domova jsou azylové domy. Azylové domy poskytují pobytové služby všem osobám v nepříznivých sociálních situacích, které bývají spojené se ztrátou bydlení. Ubytovaní je zde možné pouze na přechodnou dobu, nejdéle však na jeden rok. V azylových domech jsou tyto služby poskytované za úhradu (Špiláčková & Nedomová, 2014, s. 152). Klientkám jsou v azylových domech poskytovány základní služby, jako je poskytnutí stravy, ubytování, pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí. Smyslem azylového domu je poskytnout ženám bydlení na přechodnou dobu, než se podaří za pomoci sociálních pracovníků vyřešit vzniknou nepříznivou situaci (Kaczor, 2015, s. 225). Specifickým typem azylových domů pro ženy jsou azylové domy pro matky s dětmi. Cílem této služby je podporovat ženy, aby se naučily samostatně hospodařit, sehnat si práci a zvládat výchovu a vzdělání svých dětí (Centrum sociálních služeb, příspěvková organizace, 2020, s. 1).

Existují i další pobytové služby, které mohou ženy bez domova využít. Kliment a Dočekal (2016, s.67-68) uvádějí, že pro ženy bez domova slouží také noclehárny. Ubytovaní v noclehárnách využívají ženy bez domova jednorázově a nepravidelně, často s ohledem na klimatické podmínky. Noclehárny slouží, jako podpora pro ženy bez domova, když jim klimatické podmínky nedovolují přenocovat na ulici. Barták (2011, s. 146) dodává, že noclehárny svým klientkám umožňují především možnost někde přenocovat, ale i možnost využít hygienická zařízení.

Specifickým typem pobytových služeb v oblasti ženského bezdomovectví jsou domy na půl cesty, které jsou určeny všem osobám mladším 26 let, a to maximálně na jeden rok. Toto zařízení slouží jako pomoc mladým ženám, které opouštějí školská zařízení, jsou propuštěny z výkonu trestu nebo opouštějí ústavní či ochrannou léčbu (Mandys, 2008, s. 115). Průdková a Novotný (2008, s. 48) upozorňují na fakt, že bez existence domů na půl cesty by se tyto mladé ženy pravděpodobně ocitly na ulici.

4 Možná řešení ženského bezdomovectví

Poslední kapitola bakalářské práce se týká možných řešení ženského bezdomovectví. Problematika bezdomovectví žen existuje ve společnosti již řadu let. I přestože v současné době je ženám bez domova poskytována pomoc a podpora ve velké míře, tak ani to není dostačující. Ministerstvo práce a sociálních věcí ve své tiskové zprávě z ledna roku 2020 uvádí, že považuje problém bezdomovectví za jednu ze svých priorit. Zaměřuje se nejenom na prevenci, legislativu, ale i finanční a materiální pomoc (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2020, s.1).

Mezi možná řešení, nebo spíše částečné zlepšení situace v oblasti ženského bezdomovectví, patří změna v oblasti podob bydlení. Nejenom zvýšit kapacitu jednotlivých azylových domů či nocleháren, ale zaměřit se i na otevření specifických azylových domů pro ženy se zvířaty, dále pro páry a například jenom pro ženy, kterých je nedostatek. Často ženy zůstávají na ulici právě z důvodu, že vlastní zvíře anebo mají partnera a nechtějí bydlet odděleně (Kolářová, 2016, s. 68). Prudký, Hradecký, Tomešová, Varga a Klinecký (2012, s. 5) také upozorňují na další možnosti, které by mohli vést ke zlepšení situace bezdomovectví žen. Jedná se o promyšlené preventivní činnosti, zapojení žen bez domova do různých aktivit v rámci sociálních služeb, zajistit dostatečné vybavení sociálních zařízení a vypracovat evidenční systém uživatelů sociálních služeb. Je důležité, aby byl jasný přehled o počtu žen bez domova a jaké služby využívají nejvíce a případně zjistit, jaké služby by dále potřebovaly a snažit se je zajistit.

S jiným názorem přichází Kolářová (2016, s. 68-69), která uvádí, že by různé vzdělávací semináře pro sociální pracovníky mohly zefektivnit jejich práci, protože se setkávají s různými případy, od násilí, psychických onemocnění až po drogové závislosti. V oblasti bezdomovectví žen se násilí páchané na ženách objevuje poměrně často, proto by další vzdělávání pomohlo sociálním pracovníkům při řešení krizových situací žen bez domova. Dalším vhodným krokem by bylo i rozšíření psychoterapeutické péče pro ženy bez domova, poněvadž negativních dopadů na psychiku žen je opravdu hodně (Hetmánková, 2013, s. 4).

Jiný pohled na zlepšení problematiky bezdomovectví u žen má i Beňová (2008, s. 57), která považuje za klíč k vyřešení ženského bezdomovectví komplexní přístup k tomuto problému. Tedy zaměřit se na všechny úrovně, od materiální, přes zdravotní,

právní až po sociální složku. Důležité je, aby se na řešení aktivně podílely, jak ženy bez domova, tak i společnost, která by měla vytvářet podmínky pro důstojný život pro všechny své občany. Stanoev (2015, s. 49) dále dodává, že by sociální práce s ženami bez domova měla být založena výhradně na socioterapeutickém vztahu mezi sociálním pracovníkem a jeho klientkou. Dokonce vidí zlepšení problematiky ženského bezdomovectví i ve strukturální změně podmínek sociální práce. Týká se to, ale pouze té části žen bez domova, které se samy rozhodnou pro změnu, neboť některým ženám život na ulici vyhovuje.

Ministerstvo práce a sociálních věcí ve své Koncepti prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice do roku 2020 uvádí, že k řešení problému bezdomovectví žen se musí přistupovat jako k dlouhodobému a složitému procesu, se kterým se musí pracovat již od ohrožení vyloučení z bydlení, přes ztrátu bydlení až po návrat do běžného života, tedy po vlastní bydlení. Pokud má být sociální práce a její podpora účinná, musí se promyšleně realizovat ve všech fázích ženského bezdomovectví. Ministerstvo práce a sociálních věcí vidí velké mezery v sociálním bydlení, kterého je nedostatek, a proto je nutné se na něj zvláště zaměřit (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2013, s. 5-6). Snopek (2015, s. 82) s výše uvedeným souhlasí, neboť uvádí, že klíčovým řešením bezdomovectví u žen je právě zajištění dostatečného počtu finančně dostupných bytů pro ženy v krizové situaci. Záleží také na vzájemné spolupráci mezi organizacemi, které se zaměřují na pomoc ženám bez domova, ale i mezi samotnými zaměstnanci jedné organizace, kde by bylo vhodné provázat více druhů služeb, což by vedlo k efektivnější práci (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2013, s. 50).

Další doporučení také nalézáme u Busch-Greersemána a Snopeka (2016, s. 59-60), kteří vidí dvě hlavní strategie, jak vyřešit problém bezdomovectví žen. Jedná se o rychlé zajištění bydlení a dostupnou podporu v bydlení podle individuálních potřeb klientek. Proto upozorňují na projekt Housing first, v překladu bydlení především, který spočívá v co nejrychlejším poskytnutí bydlení a individuálních podpůrných služeb. Housing first je přínosný v tom, že nevyžaduje žádnou předchozí přípravu na bydlení. Tento projekt má velmi vysoké procento úspěšnosti, až kolem 90 % lidí si dokázalo bydlení udržet. I ze zahraničních výzkumů je prokázána obrovská úspěšnost, tedy nejméně osm lidí z deseti se v rámci projektu dokáže znovu postavit na vlastní nohy a dostat se, tak z bezdomovectví (Pleace, 2017, s. 19). Chvojka (2017, s. 8) upozorňuje na fakt,

že Housing first je považován za nejdůležitější inovaci v oblasti bezdomovectví obecně, jelikož zajištění a udržení bydlení je zejména pro oblast ženského bezdomovectví klíčové.

V Brně v roce 2016 vznikl projekt Rapid Re-Housing Brno, kde bylo padesáti rodinám s dětmi, které se nacházely v bytové nouzi, poskytnuto bydlení. Proběhlo pečlivé testování, zda by byl projekt Housing first vhodný k řešení bezdomovectví v České republice (Černá, Ripka & Bartošová, 2018, s. 10-11). Ripka, Černá a Kubala (2018, s. 73-76) upozorňují na výsledky projektu, kdy se po roce ukázalo, že míra úspěšnosti byla 96 %, tedy 48 rodin z 50 si dokázalo bydlení udržet celý rok. Rodiny zde nacházejí soukromí a bezpečnost, což je pro ně jednou z nejdůležitějších priorit bydlení. Tento projekt má velký potenciál, jak dramaticky ovlivnit bytovou nouzi v České republice.

Míra přístupů k řešení ženského bezdomovectví je podle Pěnkavy (2018, s. 94), určitým ukazatelem vyspělosti dané země. Nejedná se pouze o stav životní úrovně, ale také o společenskou solidaritu, sociální zabezpečení a preventivní aktivity. Na základě toho se Pěnkava domnívá, že by bylo vhodné vytvořit samostatný zákon o bezdomovectví žen i mužů, který by vše výše sdělené shrnoval.

Shrnutí teoretické části

Fenomén bezdomovectví ve své podstatě představuje nejhorší stádium sociálního vyloučení a jedná se o velice rozmanitý sociální problém (Mandys, 2008, s. 113). Bezdomovectví se týká, jak ztráty bydlení, tak i celkového sociálního selhání jedince a zasahuje do všech částí lidského života (Kliment & Dočekal, 2016, s. 29). Existuje několik různých typologií bezdomovectví, kdy každý autor se přiklání k něčemu jinému. (srov. Hradecký, 2015; Průdková & Novotný, 2008). V odborné literatuře také nalezneme celou řadu příčin vzniku bezdomovectví. Za nejčastější příčiny ztráty domova se považuje rozpad rodiny a nezaměstnanost, dále zneužívání, dluhy či alkohol nebo drogy (Kliment & Dočekal, 2016, s. 37-38).

Nejvýraznějším specifikem bezdomovectví u žen je jeho skrytost, neboť ženy patří do skupiny skrytého bezdomovectví, a proto se s nimi na veřejnosti tolik nesetkáme (Hetmánková, 2013, s. 2). Dokonce i u příčin bezdomovectví lze najít rozdíly mezi ženami a muži. Za jednu z nejčastějších příčin vzniku bezdomovectví u žen se považuje rozpad rodinných či partnerských vztahů, domácí násilí a chudoba (viz Beňová, 2008; Hradecká & Hradecký, 1996; Lindovská, 2016). I nedostatek azylových domů a nocleháren pouze pro ženy se často stává příčinou, proč se žena ocitne na ulici. Přece jenom z pohledu žen je bezpečnost bydlení hodně důležitá a sdílení azylových domů nebo nocleháren společně s muži ne vždycky považují za vhodnou volbu (Hetmánková, 2013, s. 10-11). S ženským bezdomovectvím je spojeno i značně velké množství rizik, která jsou spojena s jejich zranitelností. Nejvíce je na ženách páčáno fyzické násilí, kde největším rizikem bývá znásilnění (Lindovská, Kolářová, Frišaufová & Benešová, 2016, s.1). Celkově se dá říct, že pobyt na ulici je pro ženy mnohonásobně rizikovější a velmi negativně působí na jejich život.

Existuje celá řada sociálních služeb, které mohou ženy bez domova využívat. Jedná se o sociální poradenství pro ženy bez domova, jež slouží k poskytnutí informací. Získané informace mohou vést ke zlepšení nepříznivé životní situace a v ideálním případě k znovu začlenění do společnosti (Kaczor, 2015, s. 229). Se sociálním poradenstvím je spojena další sociální služba, kterou je sociální prevence ženského bezdomovectví. Ta se snaží o zmírnění dopadů na život žen, které se ocitnou v nepříznivé životní situaci. Preventivní aktivity jsou mnohem více přínosné a efektivnější než pozdější řešení následků ztráty domova (Růžička, 2015, s.47). Sociální služby pro ženy bez domova můžeme dále rozdělit na terénní práci, ambulantní služby a pobytové služby. Terénní

práce se zaměřuje na pomoc a podporu ženám bez domova, a to v jejich přirozeném prostředí. Ambulantní i pobytové služby poskytují svým klientkám hlavně možnost osobní hygieny, zajištění stravy, čisté oblečení, ale i možnost využít základní sociální poradenství. Rozdíl je pouze v tom, že pobytové služby jsou spojené s ubytováním, kdežto ambulantní služby jsou otevřené jen přes den. Sociální práce v oblasti ženského bezdomovectví se tedy výhradně zaměřuje na pomoc a podporu začlenění žen zpět do společnosti.

V odborné literatuře také nalezneme možná řešení ženského bezdomovectví. Jedná se o rozšíření kapacit azylových domů a nocleháren pro ženy, dále o větší vzdělávání sociálních pracovníků a o celkové rozšíření služeb pro ženy bez domova. Specificky pro bezdomovectví žen by bylo vhodné rozšíření psychoterapeutické péče (Kolářová, 2016, s. 68).

V závěru teoretické části bakalářské práce bych už jen dodala, že ženské bezdomovectví je, jak uvádí Hetmánková (2014, s. 81), stále nedostatečně prozkoumanou sociální oblastí. Empirická část se proto zaměřuje na to, jak vlastně sociální pracovníci chápou problematiku ženského bezdomovectví, jaké sociální služby využívají ženy bez domova a co sociální pracovníci navrhuji na zlepšení dané problematiky.

Empirická část

Empirická a zároveň druhá část bakalářské práce představuje výsledky mého výzkumného šetření. Nejprve se zaměřuje na metodologii výzkumu, kde popisuje jednotlivé kroky, které byly zrealizovány během výzkumu. Dále se věnuje samotné analýze získaných dat z rozhovorů a poté již představuje výsledky výzkumu, které jsem pomocí analýzy získala. Závěrem následuje diskuze.

5 Metodologie výzkumu

Pátá kapitola mé bakalářské práce se týká jednotlivých kroků a postupů, které byly v rámci výzkumu zrealizovány.

5.1 Výzkumný problém

Většina doposud realizovaných výzkumů v České republice se spíše zaměřovala na problematiku bezdomovectví obecně, i tak, ale nalézáme několik výzkumů týkajících se specificky ženského bezdomovectví (viz Hetmánková, 2013; Kolářová & Lindovská (ed.), 2016; Stulíková & Kolářová, 2015) Tyto výzkumy se však zaměřují na samotné ženy bez domova. Zejména z toho důvodu jsem se rozhodla věnovat problematice bezdomovectví žen z pohledu sociálních pracovníků. Výsledky výzkumu by mohly rozšířit stávající povědomí o dané problematice pohledem dalších aktérů, tj. sociálních pracovníků. Zároveň dostat se přímo k ženám na ulici a navázat s nimi vztah je poměrně komplikovaný a zdoluhavý proces, a proto volím sociální pracovníky, kteří jsou s ženami bez domova v kontaktu a vztah již mají navázaný. Přece, jenom fenomén bezdomovectví, ať už mužů nebo žen, je v dnešní společnosti rozsáhlý sociální problém a doposud neexistuje žádné systémové řešení, které by situaci bezdomovectví vyřešilo. Domnívám se tedy, že návrhy různých sociálních pracovníků by mohly vést k nalezení doporučení pro částečné zlepšení tohoto sociálního problému a zároveň celkově shrnou všechna specifika života žen bez domova objektivním pohledem, neboť samotné ženy by mohly mít jiný, příliš subjektivní pohled.

5.2 Cíl výzkumu

Hlavním cílem mého výzkumu je zjistit, jak sociální pracovníci reflektují problematiku ženského bezdomovectví. Mezi dílčí cíle výzkumu patří zjistit, jaké druhy sociální pomoci využívají ženy bez domova nejčastěji a jaké jsou návrhy sociálních pracovníků na zefektivnění pomoci v oblasti bezdomovectví.

5.3 Výzkumné otázky

Na základě výzkumného problému a cílů práce jsem formulovala následující výzkumnou otázku, která zní: **„Jak sociální pracovníci nahlíží na problematiku ženského bezdomovectví?“** K této hlavní výzkumné otázce jsem poté vytvořila tři dílčí specifické výzkumné otázky: **„Jaké největší problémy spojené s ženským bezdomovectvím vnímají sociální pracovníci? Jaké druhy sociální pomoci podle sociálních pracovníků nejčastěji využívají ženy bez domova? Jak pomáhají sociální pracovníci ženám bez domova?“**

S ohledem na charakter a typ výzkumného problému byl pro účely této práce zvolen kvalitativní přístup, který mi umožní do problematiky ženského bezdomovectví proniknout hlouběji a získat podrobnější data. Švaříček a Šed'ová (2007, s. 13) uvádí, že pro kvalitativní výzkum existuje velké množství definic a dochází k terminologické rozrůzněnosti. Avšak za podstatu kvalitativního přístupu považuje hloubkové a kontextuálně zakotvené prozkoumání nějakého široce definovaného jevu a získat o něm, co možná největší možné množství informací.

5.4 Výzkumný vzorek a jeho výběr

Výzkumný vzorek v mém výzkumu tvořili sociální pracovníci a kurátoři, kteří se zabývají problematikou bezdomovectví. Respondenty jsem kontaktovala telefonicky nebo pomocí elektronické pošty. Vždy jsem vysvětlila cíle mého výzkumu a snažila se je informovat o délce rozhovoru. Takto jsem se nakonec domluvila na 8 rozhovorech, které proběhly v druhé polovině února 2020 v Brně. Pro větší přehlednost jsem vytvořila tabulku, kde uvádím Pseudonym respondentů, délku praxe v sociálních službách a pozici, kterou vykonávají.

Tabulka č. 1: Charakteristika výzkumného vzorku

RESPONDENT²	DĚLKA PRAXE	PRACOVNÍ POZICE
ADÉLA	9 LET	Sociální pracovnice a zástupce vedoucího přímé práce
BARBORA	2 ROKY	Sociální pracovnice
CECÍLIE	3 ROKY	Sociální pracovnice
DANIELA	20 LET	Vedoucí referátu
EMIL	16 LET	Sociální kurátor
FRANTIŠKA	16 LET	Sociální kurátorka
GABRIEL	19 LET	Vedoucí služeb pro lidi bez domova
HANA	4 ROKY	Sociální pracovnice

Zdroj: vlastní zpracování

5.5 Technika sběru dat

Ve svém výzkumu jsem pro sběr dat použila polostrukturovaný rozhovor, skrz který se dají jevy zkoumat komplexně. Žižlavský (2003, s. 120) uvádí, že polostrukturovaný rozhovor se skládá ze souboru otázek, které jsou formulovány ve stejném pořadí. Cílem polostrukturovaného rozhovoru je získat komplexní a detailní informace o problematice, která výzkumníka pro jeho výzkum zajímá (Švaříček & Šed'ová, 2007, s.13).

Rozhovor se skládal z pěti částí, kdy první část se týkala identifikačních otázek a poslední část ukončovacích otázek. Hlavní část rozhovoru byla rozdělena na tři části podle tří dílčích specifických otázek. První část se týkala života žen bez domova, druhá část byla zaměřená na sociální služby, které ženy bez domova využívají a třetí část se týkala práce sociálních pracovníků v oblasti ženského bezdomovectví. Tazatelské schéma je součástí práce jako příloha číslo 1. Rozhovory probíhaly na daném pracovišti, v kanceláři dotazovaného respondenta v časovém rozmezí 40-50 minut. Před začátkem rozhovoru jsem všechny respondenty ujistila o jejich anonymitě a nechala je přečíst a následně podepsat informovaný souhlas ohledně mé bakalářské práce. Součástí tohoto písemného souhlasu byl i dodatek o nahrávání celého rozhovoru.

² Jedná se o Pseudonym s ohledem na zachování anonymity respondentů.

5.6 Vstup do terénu

Jak uvádějí Švaříček a Šed'ová (2007, s. 76) před vstupem do terénu je velice důležité si důkladně promyslet postup, jakým budeme zkoumat, pro náš výzkum zvolený, výzkumný vzorek. Dle jejich názoru existují čtyři typické role výzkumníka. Jedná se o cizince, návštěvníka, zasvěceného a domorodce. Pro svůj výzkum jsem zaujímala roli cizince, jelikož dle charakteristiky Švaříčka a Šed'ové (2007, s.76) se jedná o neznámou osobu, která jednorázově přijde a odejde. K roli cizince se řadí i určitá rizika výzkumu. Jedná se o nižší pravděpodobnost a otevřenost respondentů. Z mého pohledu, ale byli respondenti mého výzkumu velmi vstřícní a mluvili otevřeně o dané problematice.

5.7 Analýza dat

Všech osm rozhovorů jsem si na základě předem podepsaného písemného souhlasu respondentů nahrávala na mobilní telefon. Poté jsem je všechny doslovně přepsala do písemné podoby na počítači a začala s analýzou. Pro svůj výzkum jsem se rozhodla použít metodu otevřeného kódování, jedná se o operaci, kdy dochází k podrobnému rozebrání získaných údajů a jejich následné složení novým způsobem. Text rozhovoru se rozdělí na určité části, kterým je přidělen kód a s takto rozděleným textem výzkumník dále pracuje a postupně spojuje kódy s podobným významem (Švaříček & Šed'ová, 2007, s. 211-216). Otevřené kódování jsem provedla pomocí metody *papír a tužka*. Dále jsem se rozhodla použít techniku *vyložení karet*, kdy jsem jednotlivé kódy uspořádala do kategorií (Švaříček & Šed'ová, 2007, s. 226). Během analýzy mého výzkumu jsem vytvořila tyto kategorie: **Život žen bez domova a jejich největší problémy, Neviditelnost žen, aneb specifika ženského bezdomovectví, Možnosti sociální práce s ženami bez domova, Profesní kvalifikace sociálních pracovníků v oblasti ženského bezdomovectví, Šance na návrat do běžného života žen bez domova, Řešení ženského bezdomovectví**. Poté již následovala interpretace zjištěných dat.

5.8 Etické aspekty výzkumu

Během svého výzkumu jsem musela dodržet i etická pravidla stanovená pro kvalitativní výzkum. Vždy jsem před začátkem rozhovoru nechala respondenty přečíst a následně podepsat informovaný souhlas s poskytnutím rozhovoru. Sdělila jsem jim v něm postup a cíl mého výzkumu a slíbila dodržení anonymity odpovědí a rovněž měli respondenti právo z výzkumu kdykoliv odstoupit. Všichni respondenti tento souhlas podepsali.

Podle Švaříčka a Šed'ové (2007, s. 44) jsou etické zásady založeny na rovině principů, kdy zůstává na každém výzkumníkovi zvážení těchto etických aspektů pro jeho výzkum. Jedním z důležitých etických aspektů je důvěrnost výzkumu, kdy nedojde k zveřejnění dat takovým způsobem, že by došlo k identifikování účastníka výzkumu (Švaříček & Šed'ová, 2007, s. 45-49). Neboť jak uvádí Disman (2002, s. 152), tak základní požadavek etiky v kvalitativním výzkumu je respektování anonymity. Dále by každý respondent měl podepsat poučený souhlas a mít přístup k výsledkům výzkumu (Švaříček & Šed'ová, 2007, s. 45-49).

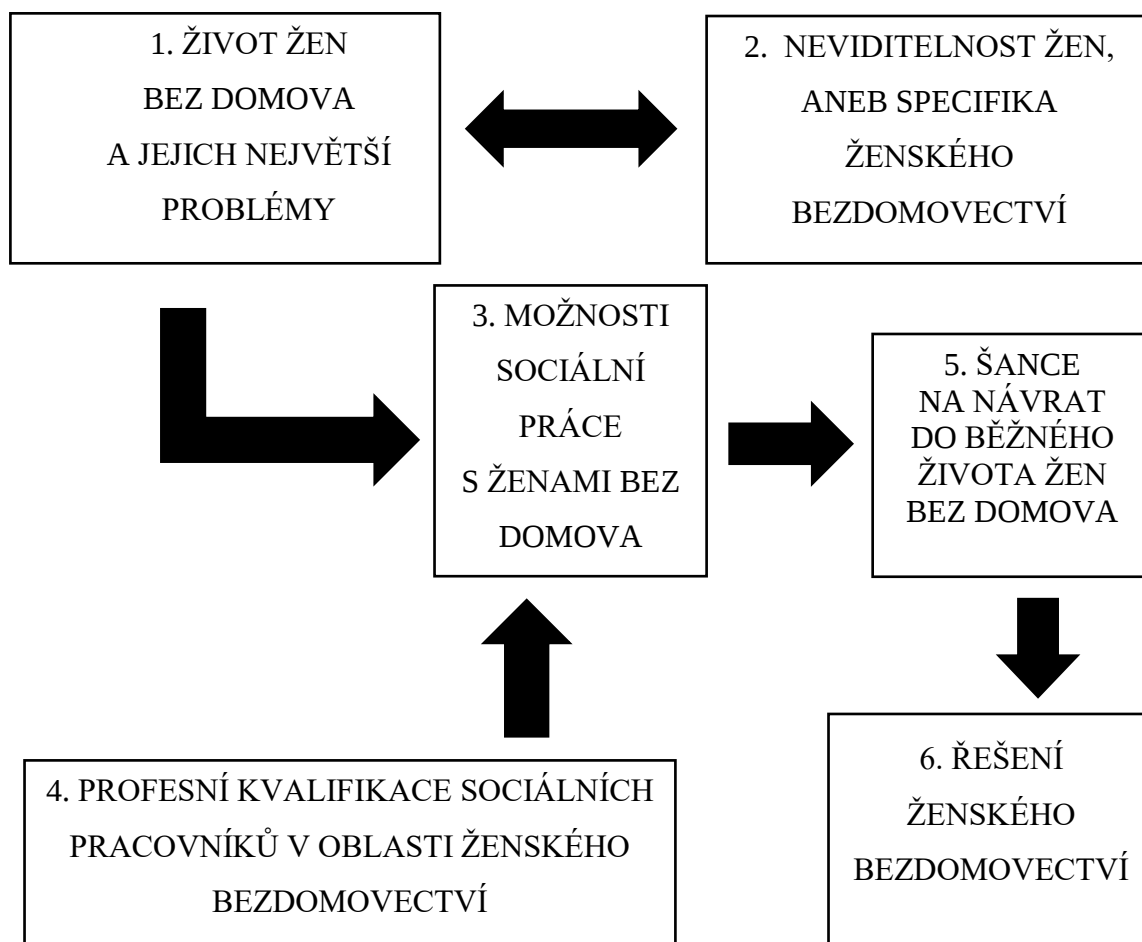
5.9 Limity výzkumu

Kvalitativní výzkum má i své limity. Jedná se o nemožnost zobecnění hypotézy, teorie, ale i samotného závěru výzkumu (Švaříček & Šed'ová, 2007, s. 25). Také mezi limity výzkumu patří, jak uvádí Švaříček a Šed'ová (2007, s. 214), že když stejný výzkum s jinou výzkumnou otázkou provede jiný výzkumník, dospěje do značné míry k novému výsledku. Což vede k subjektivnímu pohledu, jak samotných výzkumníků, tak i respondentů. K tomuto Hendl (2005, s. 148) dále dodává, že může dojít ke zkreslení ze strany výzkumníka, kdy může vkládat do výzkumu své osobní či subjektivní myšlenky nebo předsudky.

Při realizaci mého výzkumu jsem se snažila klást otázky neutrálně, respektovala jsem názory a odpovědi respondentů a snažila jsem se vyvarovat předsudkům a subjektivnímu přístupu. Přes veškeré obavy z těchto limitů, probíhaly všechny rozhovory standartní formou, tedy podle předchozího nastudování odborné literatury se mi podařilo vyvarovat všem uvedeným limitům.

6 Výsledky výzkumu

Poslední kapitola bakalářské práce se zabývá představením výsledků výzkumného šetření. Vztahy mezi jednotlivými kategoriemi jsem graficky zaznamenala do schématu, které je uvedeno pod textem. Nejprve popisují, jaký je život žen bez domova a jaké mají problémy z pohledu sociálních pracovníků. Na to navazuje druhá kapitola, kde uvádím rozdíly mezi ženským a mužským bezdomovectvím. Dále popisují způsob, jak sociální pracovníci pracují s ženami bez domova. S tím souvisí další kapitola, která uvádí potřebnou profesní kvalifikaci sociálního pracovníka. Další kapitola se zaměřuje na šanci návratu žen bez domova. Poslední kapitola se týká návrhů sociálních pracovníků na celkové zlepšení situace ženského bezdomovectví.

Obrázek č. 1: Schéma kategorií

Zdroj: vlastní zpracování

6.1 Život žen bez domova a jejich největší problémy

V této kapitole se zaměřuji na to, jaký je život žen bez domova z pohledu sociálních pracovníků. Tedy, co ženy bez domova dělají celý den a jak shánějí peníze na svou obživu, kde přespávají, ale i s jakými problémy se potýkají a čím jsou nejvíce ohroženy.

Ze získaných dat je možné si udělat představu o tom, jak vypadá „běžný den“ žen bez domova. Všichni respondenti se shodují na tom, že hlavním cílem každého dne žen bez domova je si zajistit finance na stravu a dále nějaké místo, kde mohou přenocovat. Tento fakt dokládá výpověď respondenta Emila: *„Zpravidla se zaměří na to hledání vlastně té obživy jo, ono to je v podstatě paradoxní, ale bezdomovkyně nemají žádné volnej čas, prostě jejich celý den je soustředěný na to vyřešit si spaní, pokud ho mají vyřešený třeba prostřednictvím nějakýho azylu nebo nějakýho skvotu nebo nějaký boudy, tak jedna věc, potom následně vyřešit potravu.“* Z výpovědi Emila vyplývá, že ženy bez domova se zejména snaží během celého dne zajistit si základní potřeby, mezi které patří strava a možnost někde v teple přespát. Jejich činnosti se tedy každý den do jisté míry stále opakují. Až když zajistí tyto dvě základní potřeby, začnou se věnovat dalším, pro ně méně potřebným, záležitostem. Zde hodně záleží na věku žen bez domova, kdy v rámci analyzovaných dat nalézáme rozdíly v trávení času u mladých a starých žen bez domova. To výstižně popisují slova Hany: *„Záleží na té věkové kategorii jo, ty mladší většinou právě chodí žebrat nebo vybírají popelnice nebo některé jako se i netají tou prostitucí a potom jako v podstatě ten výdělek propijí s tou skupinou se kterou žijí jo, a ty starší mívají alespoň nějaký příjem, buď mají vyřízené alespoň ty dávky hmotné nouze nebo nějaký důchod, ale taky obcházejí popelnice a snaží se, pokud mají na to sílu, tak nějaký sběr papíru jo to, tak bývá.“* Z jejich slov je patrné, že s přibývajícím věkem se ženy bez domova snaží o minimální pravidelné finanční zajištění, a naopak více spoléhají na svou vlastní aktivitu. Náplň dne žen bez domova je, ale také hodně individuální a nelze říct, že všechny mladé či staré ženy bez domova dělají v průběhu dne to samé. Velice záleží i na zdravotním stavu, dále zda žena trpí nějakou ze závislostí nebo třeba jestli má žena bez domova dítě.

Trávení času během dne je úzce spjato se způsobem obživy žen bez domova. Což nás přivádí k nejčastějším způsobům, jak ženy bez domova získávají peníze pro své vlastní potřeby, jako je jídlo, ubytování, možnost využít hygienická zařízení a někdy alkohol nebo drogy. Velmi často se ženám bez domova podaří si vyřídit dávky státní podpory, ale pokud tomu tak není, musejí si peníze obstarávat jinak. Většina respondentů

se přiklání k tomu, že se nejčastěji jedná o žebrání nebo prodávání ať už například drog nebo svého těla, jak například uvádí ve vyjádření i sociální pracovnice Barbora: „*Myslím si, že hodně žebráním, pokud to tak můžeme nazvat jako profesy, určitě to jim jde velmi dobře a dealer, to je taky docela častý, že tam jsou snadné peníze, pokud samy do toho nespádnou a zároveň pokud teda jako ta jedna profese to je ta prodávání se za peníze.*“ Podle ní se ženy bez domova velmi často snaží získat finance od lidí, nejčastěji prostřednictvím žebrání. Ale, jak již bylo uvedeno i v teoretické části, tak se u žen bez domova objevuje i prostituce, jako jedna z forem přivýdělku. Ženy bez domova se tedy snaží získat finance různými způsoby, ne vždycky se jedná o společensky uznávaný způsob. Nedá se, ale říct, že by se jednalo o všechny ženy bez domova. V rozhovorech často zaznívalo, že existují i skupiny žen, které se snaží o jiný způsob obživy, než je prostituce a žebrání. Gabriel upozorňuje na další způsob obživy, kterým je sběr. „*Některý sbírají, se živý že sbírají, kde, co vidí ať už kovy, natrhají někde v zahrádkách nějaký květiny a pak to prodávají, anebo když je sezóna tak jablka.*“ Z výpovědi je zřejmé, že některé ženy bez domova se snaží uživit všelijakými způsoby, které jsou pro společnost do značné míry přijatelné. Respektive dělají vše, co se dá a snaží se tolik neupínat na pomoc ostatních lidí nebo nepropadat nejhorším extrémům obživy, jako je právě výše zmíněná prostituce. Opět zde záleží na individuálních potřebách a možnostech žen bez domova. Každý příběh ženy bez domova je něčím odlišný a každá žena bez domova se snaží získat finance různými způsoby, od společensky tolerovaných až po nelegální způsoby obživy.

Když mají ženy bez domova zajištěny finance pro své základní potřeby, přijde další důležitý krok. A to, zařídit si, kde budou v noci spát. Ve výpovědích respondentů můžeme identifikovat, že na rozdíl od mužů, nechtějí ženy spát přímo na ulici, a proto hledají ubytování. To výstižně dokládá respondentka Barbora: „*Myslím si, že hodně jich asi navštěvuje večer noclehárny, že nechtějí spát na ulicích, ale tam, kde se jako cejtě bezpečně.*“ Její slova doplňuje respondentka Daniela: „*Zahradní chatky, skvoty, zahrádkářské kolonie a nádražní domky.*“ Z výše uvedených tvrzení můžeme vidět, že ženy bez domova se snaží uchýlovat někam, kde budou mít střechu nad hlavou. Nejvíce důležité pro ně je, aby se cítili v bezpečí. Osamocená žena na ulici se může stát snadným terčem přepadení či útoku. (srov. Lindovská, Kolářová, Frišaufová & Benešová, 2016).

Dle vyjádření velké většiny respondentů mají ženy někdy při hledání noclehu, podobně jako muži, problém s tím, že mají zvíře, což připomíná Daniela: „*Často mívají i zvířata a je to i důvod, proč vlastně odmítají jít na nějaké ubytovny, které nedovolí mít zvíře u sebe.*“ Výpověď naznačuje, že pokud už žena spí někde ve velice nestandardních podmínkách, není to tak úplně z její vůle, ale spíš, že nemůže navštívit pobytové zařízení i se svým zvířetem, nejčastěji psem. Pro ženu bez domova je pes velmi důležitý a nemůže ho jen tak někde nechat přes noc samotného. Často se v rozhovorech opakuje názor, že ženy nepřespávají na nějakém pobytovém zařízení, protože mají partnera: „*Ty azylové domy jsou rozdělený zvlášť ženy zvlášť muži nebo většinou nebo neznám moc těch, který by nebyly a nemůžou tam bydlet dohromady.*“ (Cecílie). To může být taky jednou z překážek, proč se ženy neubytují. Chtějí zůstat se svým partnerem a ochráncem společně, a ne se rozdělit, byť třeba v rámci jednoho azylového domu, jen každý do jiného pokoje. Proto raději zůstanou venku, než aby se museli rozdělit.

Z analýzy dat je možné dále identifikovat, s jakými problémy se ženy bez domova nejvíce potýkají. Jedná se však o subjektivní pohled sociálních pracovníků na základě jejich zkušenosti s cílovou skupinou. Přesto nám jejich pohled umožňuje nahlédnout do těchto problémů, kterých je bohužel hodně. Nejčastěji v odpovědích respondentů nalezneme, že se ženy bez domova potýkají s fyzickým násilím. Jak líčí například kurátor Emil: „*Myslím si, že co se týká třeba jako násilí, protože nějaká forma fyzického vyřizování konfliktů je zcela běžná v té populaci lidí bez domova a samozřejmě ty ženské jsou vůči tomu dalo by se říct zranitelnější, o tom, jakou roli v tom hraje sexuální násilí, tak to se můžu jenom dovozovat, občas se někdo s něčím takovým svěří.*“ Z výše uvedeného tvrzení můžeme vidět, že největším problémem žen bez domova je bezpochyby násilí na nich páchané. Nejčastěji se jedná o přepadení a zmlácení. Často se také ženy bez domova stávají pro muže pouze sexuálním objektem a nedokáží se mu samy ubránit. V některých případech se ženy i stydí sociálnímu pracovníkovi, především pokud je to muž, s něčím takovým svěřit, a tak se musejí s následky vypořádat samy.

I přestože je pro ženy bez domova násilí velice nebezpečné, není to jediný problém, se kterým se musejí vypořádat. Často se ve výpovědích respondentů také objevuje, že ženy bez domova mají různé závislosti a nedostatek finančních prostředků: „*Většina těch mladých dívek, co k nám chodí, tak jsou závislé ať na alkoholu nebo na drogách a ty starší, co k nám chodí, tak to většinou právě je problém zadluženost jo.*“ (Hana). Výpověď naznačuje, že se ženy bez domova setkávají i s dalšími velkými problémy, které se mohou

lišit s ohledem na jejich věk. Za sociálními pracovníky docházejí ženy bez domova téměř všech věkových kategorií a v důsledku toho mají často rozdílné problémy.

Analyzovaná data nám dále odkrývají další problém spojený s bezdomovectvím žen a tím je jejich naivita a přílišná důvěřivost, na což upozorňuje Daniela: „Častokrát bývají ženy obětí toho, že jsou v kritické situaci, potřebují zajistit bydlení, tak ten nájem je třeba pro ně příliš devastující a ony dokáží jít a podepsat podmínky třeba podnájmu nebo pracovní smlouvy nevýhodné v jejich jako prospěch.“ Z výpovědi respondentky se můžeme domnívat, že ženy bez domova jsou k nečestnému chování ze strany jednotlivců, kteří chtějí zneužít jejich situace, velmi náchylné. Přece jenom v jejich kritické životní situaci jsou svolné téměř ke všemu a je velice snadné je tímto způsobem znevýhodnit. Často se ženy bez domova u podpisu různých smluv nesoustředí a snadno tak přehlédnou určité body v jejich neprospěch.

Jako poslední, často v odpovědích zmiňovaný problém, je diskriminace na základě etnické příslušnosti, jak můžeme vidět ve výpovědi například u sociální pracovnice Barbory: „Tak tam jakoby ta diskriminace vůči tomu, že jsou to Romky, třeba mám klientku, která už rok shání práci a byla jsem s ní na třech pohovorech a vím, jak ten pohovor pokaždé vypadal a vůbec to nebylo jako špatný jen ve finále to tam prostě nebylo, protože prostě vidíte, že někde ten předsudek tam vždycky je.“ Toto jednání mohlo pramenit skutečně z určitého předsudku vůči lidem romského původu, a navíc se jednalo i o ženu, které jsou samy o sobě na trhu práce značně znevýhodněny. I přestože u romského etnika je diskriminace evidentní, tak se týká i žen bez domova obecně, vztaženo obzvlášť k hledání práce. To je pro ženy bez domova velkým problémem hlavně z důvodu nízkého vzdělání a kvalifikace. Předsudky se, ale v oblasti ženského bezdomovectví neobjevují pouze ve formě diskriminace. Většina respondentů uváděla, že jsou také často spojeny s ohrožením žen bez domova: „Ohroženy jsou tím jako, že jim nikde jakože ve finále nechce pomoci, protože zatím viděj jenom špinavou ženskou.“ (Františka). V návaznosti na výše uvedenou citaci, lze říci, že předsudky se ohledně žen bez domova projevují i jako odsuzování na základě prvního dojmu. Někteří lidé právě z důvodu neupraveného zevnějšku žen na ulici odmítají poskytnout pomoc i třeba jen ve formě darování jídla.

Z poznatků získaných od sociálních pracovníků je zřejmé, že život žen bez domova se odvíjí od dvou základních potřeb, které se snaží různými způsoby zajistit. Tedy co budou jíst a kde budou spát. Z analyzovaných dat dále vychází, celá řada

problémů, na které může žena bez domova narazit a jaké největší ohrožení ji může postihnout. Dle většiny respondentů se jedná o násilí páchané na ženách bez domova a jejich propadnutí nějaké ze závislostí. Celkově je jejich způsob života hodně rizikový a může vést i k celé řadě zdravotních obtíží jako jsou různé neléčené záněty, pohmožděny nebo infekční či pohlavní onemocnění.

6.2 Neviditelnost žen, aneb specifika ženského bezdomovectví

Tato kapitola se týká rozdílů bezdomovectví u žen a mužů. Jak již víme z teoretické části, tak ženské bezdomovectví sebou nese celou řadu specifíků. Dále zde uvádím, proč vůbec ženy ztrácí domov, i v tomto se objevují u žen a mužů rozdíly.

Jedním z témat, které bylo v rámci rozhovorů dosti diskutované, byla specifika bezdomovectví žen, obzvlášť v čem je odlišné na rozdíl od bezdomovectví mužů. Dle vyjádření velké většiny respondentů se jedná o to, že ženy bez domova nežijí nikdy samy a hledají si někoho k sobě, kdežto mužům bez domova samota nevadí. Toho si lze všimnout na příkladu sociální pracovnice Cecílie: *„V podstatě každá ta žena měla nějakýho toho svýho, nebo většina těch žen měla nějakýho toho svýho partáka nebo partnera, že jako nebyla sama anebo byla v tlupě chlapů, takže tam mě to přišlo specifický v tom, že jako měly kolem sebe vždycky jako nějaký ty hlídače, dalo by se říct bodyguardy.“* Vyjádření nás přivádí k myšlence, že ženy bez domova vyhledávají skupiny lidí bez domova, zejména muže, aby si zajistily určitý druh ochrany. Jen tak se mohou cítit alespoň trochu bezpečně, když budou společně s ostatními lidmi. A navíc je i výhodou prožívat své těžké období, tedy život bez domova, s lidmi, kteří se nacházejí ve stejné nebo hodně obdobné situaci. To alespoň částečně usnadní jejich život.

Mezi respondenty převládá názor, že ženy jsou na život bez domova mnohem více citlivé a nedokáží se s tím tak snadno smířit jako třeba muži. Tak to vnímá například i Františka: *„Co se týče vůbec způsobu toho života na té ulici, tak řekla bych, že lépe se s tím srovnají ti muži, vzhledem nemyslím jako psychicky, ale spíš fyzicky jsou k tomu uzpůsobeni muži, aby byli takhle na té ulici a že žena, jak jsou takové, jakože jemnější jako stvoření, tak hůř se jim na té ulici, jako přežívá si myslím, že jsou takové jako zranitelnější.“* Z výše uvedeného tvrzení lze usuzovat, že celkově ztráta domova a následný pobyt na ulici je pro ženy velkou životní ránou, kdy je pro ně velice složité to vstřebat. I proto většina žen nežije nikdy sama, neboť jsou o hodně zranitelnější

než ti muži a potřebují, aby se o ně někdo postaral. Dopady na psychiku žen jsou tedy mnohem větší.

Dle vyjádření velké většiny respondentů je i život na ulici pro ženy více devastující. „*Na té ženě je to velmi daleko víc jakoby ta devastace vidět, takže jakoby o to dřív jako kdyby, jak to říct, ať už ten alkohol nebo cokoliv, co se na ní děje, tak se to strašně podepisuje, u toho muže to tolik vidět není.*“ (Gabriel). Ve své výpovědi zachycuje, že pobyt žen na ulici se negativně projevuje i na jejich zevnějšku. Mnohem dříve poznáme, že žena prochází nějakou těžkou životní krizí, než by to bylo znatelné u muže. Je to způsobeno větší péčí o svůj vzhled, na který se ženy obecně ve společnosti zaměřují a vlivem bezdomovectví se najednou nemohou o sebe tolik starat a snaží se dodržovat jen základní hygienická pravidla, pokud k tomu mají příležitost, a tím pádem mnohem více chátrají.

Dle většiny respondentů je dalším velkým specifickým bezdomovectví žen a mužů i jejich počet, poněvadž ženské bezdomovectví je samo o sobě nedostatečně prozkoumanou oblastí zejména z důvodu jejich nízkého počtu. To například dokládá tvrzení kurátorky Františky: „*Tak těch žen na ulici není tolik ve srovnání s těmi muži.*“ Citace respondentky poukazuje na to, že žen, které ztratí domov a ocitnou se tak v těžké životní situaci není tolik jako mužů. Možná je to způsobeno větší zodpovědností žen, což může být spojeno i s péčí o děti, jak uvádí Emil: „*Někdy maj i ty ženy děti jo, takže proto je třeba tolik, není jich tolik na té ulici.*“ Díky tomu, že mají ženy bez domova děti, nemají odpovědnost jenom samy za sebe, ale zároveň i za své děti a často nechtějí, aby musely vyrůstat v nějakých složitých či kritických podmínkách. To je považováno jako velký rozdíl v té bezdomovecké oblasti žen a mužů. Přece jenom se ženy, už díky svému mateřskému pudu, nedokáží tak snadno od svých dětí odpoutat.

Což nás přivádí k dalšímu často zmiňovanému rozdílu v oblasti bezdomovectví žen a mužů. Ženy se mnohem více snaží vrátit zpět do normálního života: „*Více řešej tu situaci, můžu říci, že jako kdybych to rozdělila u sebe na chlapy a na ženský, tak jakoby asi spíš ty ženský zatnou zuby a prostě jako když jde třeba o to bydlení o tu žádost u nás tak ty ženský to zvládnou jako líp.*“ (Barbora). Z výpovědi respondentky se můžeme domnívat, že se ženy hůře vyrovnávají s tím, že jsou bez domova, a proto mají větší cílevědomost a snaží se svou situaci začít řešit. Jinak řečeno nechtějí být bez domova a chtějí se znovu postavit na vlastní nohy. Většina respondentů uvádí, že možná k tomu přispívá i jejich stud, neboť ženy se stydí za svou situaci, a navíc jsou společností více

kritizovány. To shrnuje například respondentka Daniela: „*Míň je u žen tolerováno to jako vidět povalující se ženu.*“ V návaznosti na to můžeme konstatovat, že pro společnost je přijatelnější vidět žít na ulici muže, než kdyby se jednalo o ženu. Přece jenom ta oblast mužského bezdomovectví je více známá a lidé to už tolik nepřekvapí, kdežto vidět na ulici ženu je spíše neobvyklé a o to víc kritizované.

V rámci zkoumaných dat můžeme rovněž identifikovat odlišné důvody příčiny ženského bezdomovectví. Mezi respondenty převládá názor, že ženy nejčastěji ztrácejí domov v důsledku chování jejich partnerů. To ve své výpovědi popisuje například i Hana: „*Nějaké domácí násilí jo a měli jsme tu i případy, že manžel se zadlužil nebo odešel od rodiny, žena to nezvládla, děti jim sebrali a skončila na ulici no.*“ Z její promluvy je zřetelné, že ženy často přicházejí o svůj domov vlivem partnera, který se nevhodně zachová. Často se jedná o domácí násilí, které se neustále stupňuje, až nakonec žena od partnera uteče. Jindy může dojít k nevěře ze strany partnera, který se následně rozhodne odejít a svou ženu tak opustí.

Další důvod ztráty domova u žen, ke kterému se většina respondentů přiklání, je situace, kdy se žena narodí do problematického rodinného prostředí: „*Že už rodiny, bydleli různě po ubytovnách, jako by byly tam nějaké kořeny, že prostě vyrůstala v prostředí, kde jako na ubytovně nebo se stěhovala pořád, bydlela v přeplněném bytě.*“ (Cecílie). Z ukázky je zřejmé, že pokud žena už od narození vyrůstá v nestandardních podmínkách, může se stát, že v nich bude žít po celý život a z té situace bezdomovectví se nikdy nedostane. Její rodina jí nepředala potřebné dovednosti pro život, poněvadž nevyrůstala v běžných rodinných podmínkách.

Vzájemně se to prolíná s dalším, často v průběhu rozhovorů uváděným, důvodem ztráty bydlení u žen, čímž je nedostatečné sociální zázemí, na které se v době krize můžou obrátit. To výstižně popisuje kurátorka Daniela: „*Ztráta nějakých sociálních vazeb, zázemích, rodinného zázemí, jo, pokud vám rodina nepomůže nebo nějaké přátelské prostředí, které máte, tak vlastně dochází k tomu, že nejste schopna zvednout se někam dál.*“ Z výroku je patrné, že u žen obecně platí, nejenom v oblasti bezdomovectví, že jakmile u nich nastane nějaká krize, snaží se obrátit na rodinu či známé o pomoc. V tomto případě, pokud žena nebude mít dostatečně rozvinuté sociální zázemí, které by ji pomohlo a nastane u ní krizová životní situace, pravděpodobně skončí bez střechy nad hlavou.

Velmi často respondenti poukazují na to, že se u žen také objevuje řada závislostí, nejvíce na alkoholu nebo drogách, což dříve nebo později povede ke ztrátě střechy nad hlavou. Jak líčí například respondent Emil: „*Velice často je tam přítomno pití nebo nějaký jiný návykový látky, který s sebou prostě když pominu ty sociální aspekty, tak prostě jako diskvalifikují tu ženu často potom v nějaký rozvinutější fázi, aby v podstatě chodila do práce a plnila takový ty běžný role.*“ Z této citace můžeme vidět, že vlivem nějaké závislosti postupem času žena ztratí veškeré sociální zázemí. Až nakonec bude nucena opustit vlastní byt a pokud se neobráť na sociálního pracovníka, který by mohl ihned začít řešit její životní situaci, bude muset spát na ulici nebo v hodně nestandardních podmínkách.

Závěrem této kapitoly se dá říct, že v oblasti ženského a mužského bezdomovectví nacházíme, dle získaných dat od respondentů, značné rozdíly. Jedná se nejenom o způsob, jakým se ženy bez domova snaží přežívat, jaké to má dopady na jejich celkový stav, ale i jak se ženy ocitnou bez střechy nad hlavou. Celkově se dá říct, že bezdomovectví u žen je v mnoha ohledech problematictější než u mužů.

6.3 Možnosti sociální práce s ženami bez domova

Třetí kapitola výsledků výzkumu popisuje, jak pracují sociální pracovníci s ženami bez domova, jakou jim nabízejí pomoc a jaké jim poskytují informace. Dále také důvody, proč ženy bez domova v některých případech nevyužívají nabízenou pomoc. Závěrem uvádím i jaké sociální služby ženám bez domova z pohledu sociálních pracovníků chybí.

Dle vyjádření velké většiny respondentů dochází při prvním setkání sociálního pracovníka a ženy bez domova k poskytnutí základní pomoci, jak ve své výpovědi popisuje sociální pracovnice Hana: „*Každou nově příchozí klientku si tady vlastně vezmeme k evidenci, a to u té příležitosti zjistíme, co všechno potřebuje a podle toho se snažíme ji nabídnout tu pomoc a nasměrovat ji tam, kde může jako vyřídit ty věci, zjišťujeme jestli je jako totálně jakoby bez veškerých dokladů, jestli je v kontaktu s rodinou, zjišťujeme prostě kompletní situaci v jaké se klientka nachází.*“ Pro sociálního pracovníka je z počátku nejdůležitější zjistit, co nejvíce informací o dané klientce. Teprve pak bude schopný navrhnout postup, kterým jí pomůže. Důležité je, aby se klientka se vším, co potřebuje, svěřila sama. Proto, aby se klientka cítila při spolupráci se sociálním pracovníkem komfortně, většinou nejdříve potřebuje využít hygienické a stravovací zařízení. K podobnému dochází i kurátor Emil: „*Prvotní jsou, jsou to ty*

služby zacílený na zajištění té báze lidské důstojnosti, hygiena, ošacení, strava.“ Ve své výpovědi zachycuje, že ženy bez domova potřebují, dříve, než začnou opravdu řešit svou krizovou situaci, zajistit si základní potřeby. U žen se převážně jedná o hygienu, čisté oblečení a poté o jídlo. Po zajištění těchto potřeb se žena bude cítit o něco lépe a spolupráce se sociálním pracovníkem bude pro oba mnohem příjemnější.

Velmi často respondenti uvádějí, že k tomu, aby se ženy byly schopné opět postavit na vlastní nohy, potřebují pomoc na více úrovních. Komplexní péči, kterou poskytují všichni dotazovaní sociální pracovníci, výstižně shrnuje Daniela: *„Odborné poradenství, materiální dopomoc, informační servis, doprovázení, i sepisování životopisu, využít pomoc při hledání pomoci počítače.*“ Jak můžeme vidět, sociální pracovníci poskytují ženám bez domova celou řadu různých služeb. Vždy záleží, co daná klientka zrovna potřebuje. Někdy se jedná o nutnost doprovodu, třeba na úřad práce nebo na pohovor, jindy třeba o pomoc při hledání všeho, co daná klientka zrovna potřebuje, prostřednictvím počítače. Celkově se sociální pracovníci snaží různými prostředky dopomoci ženám bez domova, aby se co nejdříve dostaly zpět do normálního života.

K pomoci sociálních pracovníků ženám bez domova patří i poskytování informací. Poskytované informace se týkají téměř všech oblastí, které ženy bez domova potřebují vědět. Dle vyjádření velké většiny respondentů se to nejčastěji týká informací ohledně ubytování a dávek. *„Informujeme je o tom, kde je možné zajistit si ubytování, informujeme je ohledně těch, té spolupráce s úřadem práce a informujeme je celkově tady o té sociální politice jako takové.*“ (Františka). Výpověď naznačuje, že sociální pracovníci nejčastěji poskytují ženám bez domova informace ohledně volných kapacit ubytovacích zařízení a kde a jak jim mohou být vyplaceny dávky státní podpory. Ženy bez domova se potýkají s velkými finančními nedostatky a někdy to může pramenit z toho, že nevědí, na jaké příspěvky mají nárok a co mohou ve svůj prospěch využít. K tomu jim opět slouží informace a pomoc od sociálních pracovníků, kteří se v tom mnohem lépe orientují. Důležité hlavně je, aby se ty informace ke klientkám dostaly, jestli pak ty služby využijí, je už jen a pouze na nich. Proto i často sociální pracovníci docházejí za ženami bez domova do terénu, aby jim předaly ty informace a je pravděpodobné, že se ženy bez domova více svěří a otevřou s jejich přirozeném prostředí než někde v kanceláři.

V rámci analyzovaných dat se nám odkryly i ryze ženské služby, kterými pomáhají sociální pracovníci ženám bez domova. *„Je tady třeba právě ty domovy pro matky s dětmi*

nebo domovy pro ohrožený vlastně jako domácím násilím.“ (Emil). Jeho slova dále doplňuje sociální pracovnice Hana: *„Právě když spolupracuji s těmi těhotnými ženami tak jim nabízím i ty služby které poskytují ty azylové domy pro ženy.*“ Výpovědi respondentů nám ukazují, že přímo pro ženy bez domova, které se nacházejí v těžkých životních situacích spojených s násilím, těhotenstvím nebo přímo už s dětmi, že i tak existují sociální služby, které jim mohou pomoci. Žena, která byla například týraná svým manželem, nebude chtít sdílet azylový dům s cizími muži. Proto je v těchto případech vhodné, když sociální pracovníci nabídnout pomoc tímto způsobem.

V analyzovaných datech bylo zajímavé zjištění, že všichni respondenti kromě Gabriela si myslí, že je dobré oddělovat ženy a muže bez domova. Podle nich potřebují ženy bez domova pouze ženské služby, kde se budou potkávat pouze s dalšími ženami, tím se budou cítit více v bezpečí a budou lépe spolupracovat na návratu do běžného života. Sociální pracovník Gabriel ale tvrdí: *„Nepovažuji jako za nejlepší způsob ty dvě jako kdyby pohlaví úplně oddělovat.*“ Podle něj je dobré nechat zařízení společná pro ženy i muže bez domova. Tak, aby se zařízení, co nejvíce přibližovala běžnému životu, ve kterém se muži a ženy potkávají každý den, jejich životy se vzájemně prolínají a doplňují.

Tímto se dostáváme k další části této kapitoly, a to k hlavním důvodům proč ženy nechtějí využívat sociální služby. Co je vlastně vede k tomu, že si nechtějí nechat od sociálních pracovníků pomoc. Z analyzovaných dat vyplývá, že pokud se ženy neobracejí na sociální pracovníky pro pomoc, může za tím stát celá řada důvodů. Ve výpovědích respondentů můžeme identifikovat, že jedním z nich může být, že svou situaci určitým způsobem vzdaly, jak uvádí Adéla: *„Se nějakým způsobem s tou situací ztotožnila.*“ K podobnému dochází i Daniela: *„Může to být rezignace na určitý tip situace.*“ Vyjádření nás přivádí k myšlence, že některé ženy bez domova nemají žádnou motivaci k návratu zpět do běžného života a se svým životem na ulici se již smířily. Věří, že vždycky někde seženou drobné na jídlo a obstarají si základní potřeby a nic víc nepotřebují.

Většina žen bez domova to, ale ještě nevzdala, avšak mají jiné důvody, proč nejdu za sociálním pracovníkem. Často v odpovědích respondenti zmiňovali, že se jedná o všeobecnou nedůvěru v sociální služby, to například popisuje respondentka Barbora: *„Ehm důvěra v ně, určitě, tím že nás neznaj, tak nám nevěřej, já sama nevím, jestli bych věřila člověku, který na mnou přijde, pojď já ti pomůžu nebo tam se dojde vysprchovat.*“

Z jejích slov je patrné, že většina žen bez domova bývá velmi uzavřená, a nedůvěřivá a často trvá, než si se sociálním pracovníkem vytvoří vztah plný důvěry. Na získání důvěry se musí dlouhodobě pracovat. K podobnému zjištění dochází i sociální pracovník Gabriel, který tvrdí, že nedůvěra může být způsobena i předchozí špatnou zkušeností. *„Můžou mít špatnou zkušenost, například můžou být, s tím se setkáváme, a ne úplně málo, může se stát, že je na třeba na řeknu příklad v azylovém domě žena a zažije tam nějaký konflikt, nějaký jiný uživatel jí tam napadne a dostane strach a bude chtít se před ním schovávat, takže přestane tohle anebo jí tam někdo sebere peníze a ona si udělá jako takovou generalizaci v duchu.“* Z výroku je patrné, že pokud se ženám, třeba jen jednou, stane nějaká nepříjemná událost, která je spojená se sociálními službami, hodně rychle v ně ztratí důvěru. Je pak velice obtížné je přesvědčit že, ne vždy a všude se jim musí něco přihodit, že se pravděpodobně jednalo jen o výjimečnou situaci, která se už nikdy nemusí opakovat.

I přestože sociálních služeb je v České republice poměrně dost, většina z nich se zaměřuje na obě pohlaví. Ženy bez domova, ale někdy vyžadují specifickou formu pomoci, a proto jsem v analyzovaných datech hledala, jaké sociální služby podle sociálních pracovníků ženám stále chybí. Většina respondentů se shoduje v tom, že chybí sociální služby, které budou využívat pouze ženy. *„Já si myslím, že by tady bylo dobrý mít jako víc azyláků pro ty baby.“* (Barbora). Jak již bylo několikrát zmíněno, ženy často nechtějí být v blízkosti mužů, mají z nich strach a raději by v takovéto situaci byly někde v obložení dalších žen. Navíc i z hygienických důvodů jim je příjemnější, využívat hygienická zařízení pouze společně s jinými ženami.

Většina respondentů dodává, že by ženy bez domova uvítaly více krizových center, což dokládá výpověď respondentky Cecílie: *„Jako já mám pocit, že tady úplně není pobytový krizový centrum, kde by byla ta kapacita i pro ty týrané ženy, který to potřebují, protože jsem tady třeba měli případ, kdy ta žena byla jako týraná, a proto si tady žádala o tu službu, aby se sem mohla nastěhovat, jenže to tady není prostě ze dne na den, je tady prostě nějaký poradník, a takže asi něco takového.“* Z toho vyplývá, že pokud žena potřebuje ubytovat hned, může nastat problém s tím, kam jí odkázat. Kapacity jsou často plně obsazené, a proto by takovéto centrum, samozřejmě s dostatečně velkou kapacitou, bylo pro ženy bez domova vhodné.

Což nás přivádí k poslední, hodně zmiňované sociální službě, která ženám bez domova chybí a tím je obecně nedostatek ubytování: *„Narážím na problém prostě*

kam umístit ty ženy, které potřebují bydlení jo.“ (Hana). Obecně jako nejvíce nedostatečnou službou v oblasti ženského bezdomovectví je ubytování. Toho je zkrátka stále nedostatek. Proto by bylo vhodné zvýšit kapacity jednotlivých ubytovacích zařízení a zřídit i nějaká další. Aby se v případě, že u ženy nastane nějaká životní krizová situace, měla kam ubytovat a nemusela spát na ulici, pod mostem nebo v hodně nestandardních podmínkách.

Sociální pracovníci pomáhají ženám bez domova různými způsoby, dle jejich individuálních požadavků a potřeb. Vždy se jim snaží poskytnout informace a pomoc v co nejlepší míře. Respektive sociální pracovníci nabídnou ženám bez domova vše, co spadá do jejich kompetencí a když je to nad rámec, tak doporučí určitého specialistu. I přesto, ale jsou stále služby, které ženám bez domova, buď chybí anebo mají své důvody, proč nechtějí přijmout sociální pomoc.

6.4 Profesionální kvalifikace sociálních pracovníků v oblasti ženského bezdomovectví

Součástí této kapitoly je nastínit, jakou profesionální kvalifikaci by měl mít sociálního pracovník, který pracuje se skupinou klientů, kteří řeší celé spektrum problémů. Dále na jaká rizika či problémy může v oblasti ženského bezdomovectví narazit.

V předchozí kapitole jsme se seznámili s tím, jak sociální pracovníci pracují s ženami bez domova. Sociální pracovníci musí mít určité znalosti a dovednosti, aby byla jejich práce úspěšná. Většina respondentů považuje za důležité během práce v oblasti bezdomovectví žen, aby měl sociální pracovník rozmanité znalosti, a to nejen ve státem nastaveném systému sociální pomoci a znalost legislativy, ale i v ostatních sociálních oblastech, jak například můžeme vidět ve tvrzení sociální pracovnice Cecílie: *„No jako tím jak jsem říkala že se kombinují ty cílové skupiny, tak to, že když si někdo řekne, že bude pracovat s ženami bez domova tak to neznamena, že může vypustit úplně všechno další, takže je to právě asi tím obecnou skupinou lidí bez domova že je taková jako guláš všeho možného.“* Práce sociálního pracovníka v oblasti ženského bezdomovectví vyžaduje mít znalosti o různých sociálních tématech. Ženy bez domova přicházejí s různými žádostmi o pomoc, a proto by sociální pracovníci měli mít veliký rozhled, aby vždy věděli, jak a co správně v dané situaci udělat. Rovněž záleží na tom, aby sociální pracovník byl vždy schopný vyhodnotit každou situaci správným způsobem, a tím se dostal k jádru problému.

Jak často zaznívalo v průběhu rozhovorů, vyšší odborné či vysokoškolské vzdělání je sice jednou z podmínek, ale pro většinu respondentů je mnohem důležitější, aby měl sociální pracovník jiné schopnosti pro výkon sociální práce v oblasti ženského bezdomovectví. Všichni respondenti se jednoznačně shodují, že nejdůležitější je schopnost komunikace *„Já znám spoustu lidí, který není vzdělaných, ale který maj, jako dar se s někým bavit a za mě nejpodstatnější je ta opravdovost, že fakt chcu a to tam je jasně poznat, že ten klient vnímá, že je to jako opravdový.“* (Gabriel) Tato citace zachycuje, že být dobrým sociální pracovníkem vyžaduje umět se vcítit do svých klientek. Vztah sociálního pracovníka a klientky musí být založený na oboustranné důvěře. Když klientka uvidí zájem ze strany sociálního pracovníka je zde velká pravděpodobnost, že se mu otevře a svěří. O to lepší pak bude vzájemná spolupráce a výsledek. Sociální pracovník musí tedy umět vzbudit důvěru v klientce, tím že jí bude vnímat, naslouchat, bude trpělivý a tolerantní.

Další důležitá, často u respondentů zmiňovaná schopnost sociálních pracovníků při práci s ženami bez domova je jakási razantnost a neoblomnost, neboť jak popisuje ve svém tvrzení například Hana: *„Asi není úplně na místě být takový ten sluníčkář jo protože, není dobrý ty klientky v podstatě za ně řešit situaci, je potřeba je naučit, aby tu situaci uměly řešit samy, aby se neutápěly v těch službách jo snažit se je vlastně posunout, aby už se dokázaly postarat samy.“* Zde můžeme vidět, že sociální pracovník tady není od toho, aby celou situaci vyřešil sám. Vždy je to závislé na vzájemné spolupráci, a proto je důležité, aby se sociální pracovník naučil své klientky vést a pomoci jim tak, aby svou situaci ve výsledku zvládly vyřešit samy. Je tady pro ně jako poradce a opora.

I přes veškeré schopnosti, dovednosti a znalosti se sociální pracovníci při práci s ženami bez domova nevyhnou nějakým problémům či rizikům. Často se ve výpovědích respondentů objevuje, že jedním z problémů při jejich práci může být nakažení se nějakou nemocí, jak popisuje kurátor Emil: *„Je to určitě do jisté míry riziko zdravotní, který jako objektivního jako fyzickýho zdraví prostě.“* Tento fakt dokládá, že sociální pracovníci se během své práce, často i v terénu, setkávají s ženami bez domova, které kvůli jejich životní situaci nemohou, tak řádně dodržovat hygienické zásady a mohou se, tak snadněji nakazit nějakou nemocí. Sociální pracovníci jsou s ženami bez domova v každodenním kontaktu a tím pádem se musejí chovat obezřetně, aby se zbytečně nevystavovali riziku nakažení.

Mezi respondenty však převládá názor, že nejhorší riziko, které může potkat sociálního pracovníka při práci je syndrom vyhoření: „*Tak asi největším rizikem je, že pokud člověk jako v té, tady v tomhle v téhle oblasti pracuje nějakou delší dobu, tak může dojít k syndromu vyhoření.*“ (Františka). Práce sociálního pracovníka je hodně těžká, jelikož denně potkává ženy s různými příběhy, které mu popisují, co všechno se jim stalo a čím si prošly. Sociální pracovník si musí dávat pozor na vyčerpání a stres, který je spojený s jeho prací a snažit se ve svém volném čase zaměřit na různé aktivity, kterými se odreaguje. Sociální pracovník proto musí dokázat odlišit pracovní a osobní rovinu. Často také naráží na neúspěch či neochotu žen bez domova změnit svou situaci, což také může postupně vést k syndromu vyhoření.

Profesní kvalifikace je důležitou součástí práce sociálních pracovníků, zejména pak schopnost komunikace a empatie. Rovněž se sociální pracovníci často musejí vypořádat se syndromem vyhoření, který je považován za největší riziko jejich práce.

6.5 Šance na návrat do běžného života žen bez domova

Tato kapitola se týká pohledu sociálních pracovníků na návrat žen bez domova zpět do společnosti, co je k tomu dle nich motivuje, a naopak co jim v tom brání.

Ze získaných dat si můžeme udělat představu o tom, jak sociální pracovníci pomáhají ženám bez domova se znovu dostat do běžného života. Nejčastěji v odpovědích respondentů nalezneme, že je jedná o komplexní pomoc ženám bez domova, jak můžeme vidět například ve vyjádření kurátorky Františky: „*Pomáháme jim najít zaměstnání, najít nějaké ubytování a celkově jako snažíme se začlenit ty ženy bez domova do společnosti.*“ Z jejich slov je patrné, že se sociální pracovníci snaží vyřešit celkovou krizovou životní situaci žen bez domova. Pokud se jim podaří zajistit ženám bez domova ubytování a následně i práci, aby si ono ubytování byly schopné udržet, bude to první krok k návratu do běžného života. Samozřejmě to není vždy tak jednoduché a především rychlé. Je celá škála důvodů, proč jsou ženy bez domova omezeny na trhu práce. Často se jedná o nízkou kvalifikaci nebo například i o záznam v trestním rejstříku, který je přítomný buď, jako důsledek nebo příčina ztráty domova.

Při hledání odpovědi na otázku, jakou šanci mají ženy bez domova se dostat zpět do běžného života, je důležité se nejprve zaměřit na to, co jsou pro to schopné udělat samy, neboť šance je tady vždycky. Za nejdůležitější považuje většina dotazovaných respondentů vlastní rozhodnutí žen bez domova: „*Záleží na tom, pokud se ta žena*

skutečně rozhodne, že chce tu situaci řešit, že se chce vrátit do toho běžného života, ale musí se rozhodnout sama.“ (Hana). Až když nastane moment, že se ženy bez domova samy rozhodnou k tomu, že takto dál žít nechtějí a začnou pro to skutečně samy něco dělat, je hodně pravděpodobné, že to zvládnou. Sociální podpora, ať už garantovaná státem nebo přímo od sociálních pracovníků, tady je, jen to potřebuje vlastní iniciativu. Pokud žena bez domova nebude sama vnitřně rozhodnutá ke změně a někdo jí bude neustále nutit, může se ještě více uzavřít do sebe a odmítnout nabízenou pomoc. K podobnému zjištění dochází i sociální pracovník Gabriel, který za nejdůležitější považuje vůli: *„Ta největší úplně a společná všem je vůle, je to o vůli jo, takže možný to je ale musí tam být vůle s ta vůle je odvislá od, na moc věcech závislá na duševní, na psychické stabilitě nebo na psychickým stavu toho člověka na schopnosti i toho kolikrát toho pracovníka, jo.“* Výpověď naznačuje, že stejně jako bylo uvedeno výše, kdy záleží na vlastním rozhodnutím záleží i na vůli. Je to vzájemně provázané, když se žena bez domova rozhodne, že se chce dostat zpět do normálního života potřebuje k tomu i velmi silnou vůli, aby to dokázala. Poté, co se žena bez domova vážně rozhodne k návratu obrátí se na sociálního pracovníka pro pomoc a zároveň se snaží i sama udělat vše, co je v jejích silách. Například si hledá různé brigády, přivýdělký, aby měla aspoň nějaké finance, hledá si i ubytování, které bude schopna finančně zvládat. Ze začátku na pobytových zařízeních sociálních služeb a později i třeba vlastní podnájem. Nicméně, prostředky té dopomoci existují, už jen záleží na vlastní motivaci a odhodlání dané ženy a na podpoře od okolí, minimálně od sociálních pracovníků.

I když šance návratu zpět tady jsou, většina respondentů dodává, že záleží na individuálních okolnostech situace bezdomovectví u žen, to například zmiňuje ve výpovědi i respondentka Františka: *„Ty možnosti návratu žen do běžného života jsou, si myslím, že jsou nejvyšší, nebo nejlépe se vrací do toho běžného života po krátké době co jsou bez domova, pokud už jsou delší dobu na té ulici, tak už je horší ten návrat jo.“* Vyjádření nás přivádí k myšlence, že hodně záleží, v jaké fázi bezdomovectví se žena zrovna nachází. Pokud se vlivem nějaké nepříznivé situace žena ocitne bez střechy nad hlavou a ihned se obrátí na sociální službu, tak se jí lépe podaří zajistit bydlení, protože nebude ještě tolik ovlivněná tou situací, a stále bude mít určité záchytné body. Hodně, ale záleží i na věku, zdravotním stavu, psychické vyrovnanosti a dalších individuálních okolnostech, se kterými se žena v daném okamžiku vypořádává.

Ohledně motivace žen bez domova se většina respondentů shodovala v odpovědi, že pokud v tom hraje roli dítě, motivace je mnohem větší: „*Některé pomůže rodina, pro některou je hnací motor děti, chce získat zpátky děti do péče.*“ (Hana). Tím, že je všeobecně známo, že jsou ženy velice citově založené, tak pokud se jim přihodí nějaká krizová životní situace a mají děti, budou se o to více snažit eliminovat způsobené škody. Mezi respondenty převládá názor, že pokud ženy bez domova nemají děti, tak nemají ani žádnou motivaci či důvod se snažit. Ve většině případů respondenti hovořili o starších ženách, které jen chtějí určitým způsobem dožít a již nemají sílu se snažit: „*Ty lidi už nic nedělají nebo se někde zacyklili.*“ (Cecílie). Z výpovědi respondentky se můžeme domnívat, že někdy ženy bez domova vůli nemají, nic je nemotivuje a nevěří tomu, že by se ještě mohly vrátit do společnosti a žít běžným životem. Se svou situací se již ztotožnily, přijaly ji a své rozhodnutí nechtějí nijak měnit. Takže na jednu stranu mají ženy bez domova šanci návratu vždycky, záleží jen a pouze na nich samotných, jak se rozhodnou naložit se svým životem.

Na závěr bych shrnula zjištění z této kapitoly, kdy šance na návrat do společnosti má každá žena, která se ocitne na ulici. Hodně záleží na ní samotné, jak se k tomu problému postaví a co pro to bude schopná udělat.

6.6 Řešení ženského bezdomovectví

Poslední kapitola výsledků výzkumu je zaměřena na návrhy sociálních pracovníků na možná řešení či zlepšení situace ženského bezdomovectví.

Při sbírání dat pro mou bakalářskou práci mě velmi zajímaly názory a doporučení sociálních pracovníků na vyřešení nebo alespoň částečné zlepšení situace ženského bezdomovectví. Převládal zde většinový názor respondentů, že bezdomovectví, bez ohledu, zda se jedná o ženské nebo mužské, se vyřešit nijak nedá. Tento fenomén bude součástí naší společnosti nadále, a to z různých důvodů, obzvláště proto, že někdo je s životem bez domova spokojený a nechce nic změnit. Takže ani sebelepší zákon, sociální služba nebo podpora nikdy nebude dostačující.

I přesto, ale sociální pracovníci měli jistá doporučení, která by situaci ženského bezdomovectví mohla aspoň trochu zmírnit. Část respondentů se shodovala v názoru, že by bylo vhodné více regulovat nebankovní půjčky, jak můžeme vidět například ve tvrzení respondentky Adély: „*Omezení nebankovních půjček, nebankovních organizací, aby se, jak bych to řekla, je moc jednoduché v dnešní době si na cokoli vzít*

splátku, možnost nebo nějaký úvěr nebo půjčku, takže určitě znesnadnit tady tohle, aby si ty společnosti dostatečně ověřovaly příjmy, nebylo to tak snadno dosažitelné.“ V návaznosti na výše uvedené, by se zavedením různých opatření v oblasti nebankovních půjček mohlo zabránit ženám v těžkých životních situacích, aby ještě více zhoršily svou situaci. V důsledku nedostatku financí si často ženy nabudou různé nebankovní půjčky, které pak nejsou schopné splácet a dřív nebo později se ocitnou na ulici, bez majetku a zadlužené.

Dále se v odpovědích respondentů také objevuje, že by bylo dobré zařídit ženám bez domova větší psychologickou pomoc: *„Měly by být příležitost pro to, aby tam byl nějaký odborník, psycholog, psychiatr, kterej s nima pracuje a aby odstranil ten blok, to trauma.“* (Gabriel). Když žena bez domova prožije nějakou traumatickou událost, a dokáže se s tím svěřit bylo by dobré, aby měla možnost spolupracovat s odborníkem, který se přímo specializuje na řešení krizových situací. Proto sociální pracovníci posílají takovou ženu k nějakému psychologovi, který bude dlouhodobě a intenzivně pracovat na zlepšení jejího psychického stavu. Většina respondentů však konstatovala, že jejich zařízení nemá takového specialistu přímo k dispozici a musejí, tak ženy odkazovat na jiná zařízení.

Ve výpovědích respondentů můžeme dále identifikovat, že by ženám bez domova hodně pomohlo než se budou moci vrátit zpět do běžného života, zejména do práce, aby si to mohly natrénovat, čímž se zvýší úspěšnost, že si budoucí práci budou schopné udržet: *„Rozšířila jako nějaká nechráněná dílna, ale nevím, jako jak to jinak nazvat, kde by ty ženský jako klidně, mohly chodit pracovat, protože někdy je to strašně těžký, když máte jenom základní vzdělání sehnat práci a zařídit něco, co by pomohlo aspoň třeba na částečný úvazek.“* (Barbora) Citace nám ukazuje, že je potřeba trénovat zaměstnání, protože je problém, pokud žena bez domova nikdy nebo dlouhou dobu pořádně nepracovala, tak to nemá úplně zažité a najednou vydržet pracovní nasazení, které vyžaduje značnou míru pozornosti a soustředění není jednoduché. Naučit se dodržovat denní režim a aby se na ní v práci mohli spolehnout je také potřeba trénovat. Tím by se ženám podařilo udržet si získané zaměstnání a o to méně by se jich opět vrátilo zpět na ulici. Zároveň zde hraje i velkou roli, jaké má žena vzdělání, jelikož čím nižší je, tím hůře se může práce shánět.

Nejvíce však respondenti uvádějí, že by ke zlepšení situace v oblasti ženského bezdomovectví pomohla prevence, to nám názorně shrnuje sociální pracovník Gabriel:

„Za mě i prevence, roky se řeší hlavně následek, to, co se přihodilo a teď to budeme hasit a teď budeme spravovat místo, aby se pracovalo, aby tolik lidí nebylo.“ Z toho vyplývá, že by vhodné se více zaměřit na tu primární prevenci, a tím by se velice snížila ženská bezdomovecká populace. Samozřejmě ne vždycky by se to podařilo, ale určitě by bylo možné u spousty žen vyřešit jejich situaci ještě před úplnou ztrátou střechy nad hlavou. Tedy, aby ve společnosti existoval určitý alarm, který bude upozorňovat na tu začínající krizovou situaci, která by se tak zachytila včas a řešení by bylo o hodně jednodušší. Samozřejmě by také přispělo ke zlepšení bezdomovectví u žen, kdyby existovalo více ubytovacích zařízení pouze pro ženy a celkově se zvýšily kapacity ubytovacích zařízení. O tom jsem se, ale již zmiňovala v předchozích kapitolách.

Podle odpovědí většiny respondentů, ženské bezdomovectví sice komplexně vyřešit nelze, ale jde ho pomocí různých opatření a služeb zlepšit a částečně snížit počet žen bez domova.

Shrnutí empirické části a diskuze výsledků

Tento výzkum byl zaměřený na problematiku bezdomovectví žen z pohledu sociálních pracovníků. Hlavním cílem výzkumu bylo zjistit, jak sociální pracovníci reflektují problematiku ženského bezdomovectví. Mezi dílčí cíle výzkumu patřilo zjistit, jaké druhy sociální pomoci využívají ženy bez domova nejčastěji a jaké jsou návrhy sociálních pracovníků na zefektivnění pomoci v oblasti bezdomovectví.

Na problematiku ženského bezdomovectví nahlíží sociální pracovníci jako na velice rizikovou oblast, a to především kvůli velké zranitelnosti žen bez domova, o čem hovořily i Stulíková a Kolářová (2015). Respondenti se shodovali v názoru, že život žen bez domova je založený na zajištění základních potřeb, jako je strava, hygiena a ubytování. Také dodávali, že ženy bez domova získávají finance nejčastěji prostřednictvím žebrání nebo svou vlastní aktivitou. Sociální pracovníci v průběhu rozhovorů dále uváděli, že s ohledem na ubytování mají ženy jeden nejdůležitější požadavek, a to, že nechtějí spát přímo na ulici, neboť jim tam hrozí značné nebezpečí. Na to ve své publikaci upozorňovali i Průdková a Novotný (2008). Lindovská, Kolářová, Frišaufová a Benešová (2016) vnímají jako největší problém, který je spojen s bezdomovectvím žen, jejich ohrožení fyzickým násilím. To se ve výpovědích všech respondentů potvrdilo, kteří rovněž uváděli, že násilí páchané na ženách se v bezdomovecké oblasti vyskytuje poměrně často, a proto ho řadí k nejhorším problémům ženského bezdomovectví. Ve vzájemné shodě respondentů a některých autorů (viz Beňová, 2008; Haasová, 2009; Lindovská, 2016; Vágnerová, Marek & Csémy, 2018) jsme se dozvěděli nejčastější příčiny vzniku ženského bezdomovectví. Ženy tedy nejčastěji přicházejí o domov buď vlivem partnera nebo absencí rodinného či sociálního zázemí.

V rámci analyzovaných dat se také objevily velké rozdíly mezi ženským a mužským bezdomovectvím, na což poukazovali i Marek, Strnad a Hotovcová (2012) nebo Stulíková a Kolářová (2015). K největším rozdílům dle většiny respondentů patří, že ženy bez domova nežijí nikdy samy, jak uvádějí i Hradecká a Hradecký (1996) nebo Mikulášek (2010), tak ženy bez domova vyhledávají nějakého partnera, který je bude chránit. Někteří autoři upozorňují na to, že počet žen bez domova je o hodně nižší nežli počet mužů bez domova (Nešporová, Holpuch, Janurová & Kuchařová, 2019), což zaznívalo i ve výpovědích respondentů, kteří si i myslí, že je to z důvodu, že mají ženy děti. Ve výpovědích respondentů můžeme identifikovat další specifický znak

ženského bezdomovectví, kdy je společnost mnohem více kritická k ženám bez domova než k mužům bez domova. O tom hovoří například i Průdková a Novotný (2008) nebo Hetmánková (2013).

V průběhu rozhovorů respondenti uváděli že, pomáhají ženám bez domova různými způsoby. Zejména se snaží, aby byly schopné se vrátit zpět do běžného života. Vždy záleží, s čím daná klientka přijde a co potřebuje a podle toho bude probíhat jejich vzájemná spolupráce. Nejčastější druhy sociální pomoci, které však ženy bez domova využívají jsou pomoc se zajištěním bydlení, hygieny a stravy, jak popsali i Kaczor (2015) a Barták (2011). Často dle většiny respondentů také ženy bez domova využívají odborné poradenství, na které v teoretické části upozorňovali i Kaczor (2015) a Matoušek a kol. (2003). Sociální pracovníci během své práce také poskytují ženám bez domova celou řadu informací. Nejčastěji se jedná o informace ohledně ubytovacích kapacit a ohledně dávek. V rámci rozhovorů respondenti také uvedli, proč ženy nevyužívají nabízenou pomoc. Jedná se o nedůvěru v sociální služby, dále o rezignaci anebo o předchozí špatnou zkušenost. Někteří autoři i uváděli, že sociálních služeb je nedostatek (viz Hetmánková, 2013; Vágnerová, Csémy & Marek, 2013), což respondenti v průběhu rozhovorů potvrdili. Ženám bez domova nějaké služby stále chybí, jedná se hlavně o různé typy ubytovacích zařízení pouze pro ženy.

Dle vyjádření většiny respondentů je práce v oblasti ženského bezdomovectví poměrně náročná a vyžaduje být empatický. Jejich práce je však smysluplná a spouště žen se vlivem toho podaří dostat zpět do běžného života. Mezi respondenti převládá názor, že šanci na návrat zpět má většina žen bez domova, hodně, ale záleží na nich samotných, zda budou chtít a co vše pro to udělají.

Ze získaných dat jsme si dále mohli udělat představu o tom, jak by respondenti vyřešili ženské bezdomovectví. Z jejich výpovědí bylo patrné, že komplexně bezdomovectví žen vyřešit nelze. Přicházeli však s určitými doporučeními, jak danou situaci částečně zlepšit. Jednalo se o omezení nebankovních půjček, možnost natrénovat si zaměstnání a s tím spojenou pracovní zátěž a o rozšíření psychologické pomoci ženám bez domova s čímž souhlasí i Kolářová (2016). Jako nejlepší způsob pro zlepšení ženského bezdomovectví však většina dotazovaných respondentů považovala její prevenci, čímž potvrdili i záměry Ministerstva práce a sociálních věcí (2020) a Růžičky (2015).

Závěr

Tato bakalářská práce se týkala problematiky ženského bezdomovectví z pohledu sociálních pracovníků. Práce se skládala, jak z teoretické a empirické části. Součástí empirické části byl výzkum, zaměřený na problematiku ženského bezdomovectví z pohledu sociálních pracovníků. Hlavním cílem práce bylo zjistit, jak sociální pracovníci reflektují problematiku ženského bezdomovectví. Ve většině odpovědí respondentů zaznívalo, že ženy bez domova jsou mnohem více ohrožené a zranitelné než muži bez domova. Celkově se ženské bezdomovectví projevilo, jako nebezpečnější a má mnohem větší negativní dopad na jejich osobnost i zdraví (srov. Matoušek, Kolářková & Kodymová (ed.), 2010).

Velká pozornost byla také věnovaná specifikům ženského bezdomovectví. Ukázalo se, že se jedná zejména o skrytou formu bezdomovectví u žen a jejich větší zranitelnost, kdy nejvíce jsou ohroženy fyzickým násilím (viz Hetmánková, 2013; Lindovská, Kolářová, Frišaufová & Benešová, 2016). V rámci prezentovaných výsledků bylo popsáno, že dalším velkým specifickým ženského bezdomovectví je, že ženy bez domova většinou nežijí samy a hledají si k sobě partnera, který je bude chránit.

Práce dále odhalila, jaké sociální služby mohou využívat ženy bez domova. Jedná se o celou řadu sociálních služeb, od využití hygienických zařízení, zajištění bydlení až po možnost využít sociální poradenství. Tyto služby mohou ženy bez domova nejčastěji využít prostřednictvím sociálních pracovníků v nízkoprahových denních centrech, noclehárnách a azylových domech. Sociální pracovníci se během své práce s ženami bez domova snaží o jejich začlenění zpět do běžného života (Kaczor, 2015, s. 229). Sociální pracovníci pomáhají ženám bez domova tedy se vším, co potřebují a na základě toho probíhá jejich vzájemná spolupráce. Nejvíce by ženám bez domova však pomohlo, kdyby existovalo více sociálních zařízení pouze pro ženy, které by mohly využít během jejich těžké životní situace (Kolářová, 2016, s. 68). Také by situaci ženského bezdomovectví mohla značně zlepšit její prevence, která by tak snížila počet žen bez domova (Růžicka, 2015, s. 47).

Na závěr práce je důležité podotknout, že sociální pracovníci v oblasti bezdomovectví žen dělají těžkou a důležitou práci. Součástí práce sociálních pracovníků jsou i značná rizika a problémy. I přesto sociální pracovníci vidí smysl ve své práci, berou ji jako poslání, které přináší jejich klientkám, ale i jim spoustu dobrého.

Seznam literatury

Barták, M. (2011). *Bezdomovství v ČR: zdravotní stav bezdomovců a jeho determinanty*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně.

Běňová, N. (2008). *Bezdomovci, ľudia ako my*. Košice: o. z. Proti prúdu.

Busch-Geertsema, V., & Snopek, J. (2016). Ukončování bezdomovectví jednotlivců bez domova: Přehled problematiky a doporučení pro město Brno. In Kanioková, M., Ripka, Š., & Snopek, J, *Ukončování bytové nouze rodin a jednotlivců. Východiska zahraniční praxe, doporučení a strategie* (s. 59-76). Praha: Platforma pro sociální bydlení.

Černá, E. (2019). *Z ulice do bytu. Sociální práce v procesu reintegrace do bydlení*. Praha: SLON.

Disman, M. (2002). *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum.

Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál.

Hradecká, V., & Hradecký, I. (1996). *Bezdomovství extrémní vyloučení*. Praha: Naděje.

Janoušková, K., & Nedělníková D. (ed.). (2008). *Profesní dovednosti terénních sociálních pracovníků*. Ostrava: Ostravská univerzita.

Kaczor, P. (2015). *Sociální politika a sociální systém v ČR*. Praha: Oeconomica.

Kliment, P., & Dočekal, V. (2016). *Pohled na bezdomovectví v České republice*. Olomouc: Univerzita Palackého.

Marek, J., Strnad, A., & Hotovcová, L. (2012). *Bezdomovectví v kontextu sociálních služeb*. Praha: Portál, s.r.o.

- Matoušek, O. (2003). *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, s. r. o.
- Matoušek, O., Kolářková, J., & Kodymová, P. (ed.). (2010). *Sociální práce v praxi. Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, s. r. o.
- Matoušek, O., & kol. (2003). *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, s. r. o.
- Matoušek, O., & kol. (2007). *Sociální služby. Legislativa, ekonomika, plánování, hodnocení*. Praha: Portál, s. r. o.
- Ministerstvo práce a sociálních věcí. (2013). *Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice do roku 2020*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí.
- Pešatová, I., Pittnerová, J., & Michalová, Z. (2012). Služby pro občany ohroženy sociálním vyloučením. In Moravcová, I. (ed.). *Sociální vyloučení v resocializačním kontextu*, (s. 19-25). Pardubice: Univerzita Pardubice.
- Průdková, T., & Novotný, P. (2008). *Bezdomovectví*. Praha: TRITON.
- Richterová, B., & Orgoníková, L. (2008). *Různé cesty pomoci-porovnání teorie a praxe sociální práce s lidmi bez domova*. Krnov: AKLUB Centrum vzdělávání a poradenství.
- Špiláčková, M., & Nedomová, E. (2014). *Úkolově orientovaný přístup v sociální práci*. Praha: Portál, s. r. o.
- Švaříček, R., Šedřová, K., & kol. (2007). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, s. r. o.
- Vágnerová, M., Csémy, L., & Marek, J. (2013). *Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí*. Praha: Karolinum.
- Vágnerová, M., Marek, J., & Csémy, L. (2018). *Bezdomovectví ve středním věku, příčiny, souvislosti a perspektivy*. Praha: Karolinum.

Žižlavský, M. (2003). *Metodologie pro sociální politiku a sociální práci*. Brno: Masarykova univerzita.

Elektronické zdroje

Co všechno ženy svádí na scestí prostituce. (2018). [online]. Brno: Rozkoš bez rizika. [cit. 10. 4. 2020]. Dostupné z <https://rozkosbezrizika.cz/co-vsechno-zeny-svadi-na-scesti-prostituce/>

Černá, E., Ripka, Š. & Bartošová, I. (2018). *Pilotní testování rychlého zabydlení rodin s dětmi (Rapid Re-Housing)*. Dostupné z https://drive.google.com/file/d/1L366n_C8XuZHjsfSdTwi1VE9RDFdgtCy/view

Domov pro matky s dětmi Společná cesta. (2007). [online]. Brno: Centrum sociálních služeb, příspěvková organizace. [cit. 14. 4. 2020]. Dostupné z <http://www.css.brno.cz/spolecna-cesta>

Haasová, J. (2009). Ženy různého věku a sociální vyloučení. In Sborník z konference, *Specifika žen mezi lidmi bez domova* (s. 15-20). Olomouc: Charita Olomouc. Dostupné z <https://www.olomouc.charita.cz/archiv.2010.charita.cz/res/archive/000182.pdf?seek=1411038446>

Hajdíková, L. (2019). Jako doma a vzdělání jako cesta k participaci-dva pohledy. *Sociální práce/ Sociálna práca*, 19(2), 1. Dostupné z <http://www.socialniprace.cz/zpravy.php?oblast=3&clanek=1149>

Hetmánková, R. (2013). *Zpátky ze dna: Zaostřeno na ženy*. Dostupné z http://jakodoma.org/wp-content/uploads/2014/04/zprava_final.pdf

Hetmánková, R. (2014). Ženy bez domova: identita, strategie a bezpečný prostor. *Gender rovné příležitosti, výzkum*. 15(1), 81-84. Dostupné z <http://web.b.ebscohost.com.ezproxy.muni.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=2616f922-8fc8-48a4-a8ad-496480f353cf%40pdc-v-sessmgr05>

Hradecký, I. (2015). Co znamená pro společnost bezdomovectví? In Marksová, M., Jermanová, J. & Hanzlíková, J. *Konsensuální konference o bezdomovectví v České republice* (s. 9-22). Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí. Dostupné z https://www.mpsv.cz/documents/20142/953091/sbornik_final.pdf/c5cbfee0-8e27-4691-e715-a77d2c12083c

Hradecký, I., & kol. (2007). *Definice a typologie bezdomovectví*. Dostupné z <https://www.nadeje.cz/img-content/files/docs/odborne/2007dtbezdm.pdf>

Chvojka, J. (2017). Předmluva k českému vydání publikace „Evropská příručka Bydlení především“. In Pleace, N., *Evropská příručka Bydlení především* (s. 7-8). Praha: Housing First Guide Europe. Dostupné z <https://housingfirsteurope.eu/assets/files/2017/05/housing-first-guide-czech.pdf>

Kolářová, J. (2016). Doporučení pro sociální práci. In Kolářová, J., & Lindovská, E. (ed.), *Stojíme na jejich straně! ...Protože dvě jsou více než jedna* (s. 67-69). Dostupné z http://jakodoma.org/wp-content/uploads/2015/10/ZZV_web.pdf

Kolářová, J., & Lindovská, E. (ed.). (2016). *Stojíme na jejich straně! ...Protože dvě jsou více než jedna*. Dostupné z http://jakodoma.org/wp-content/uploads/2015/10/ZZV_web.pdf

Lindovská, E. (2016). Formy násilí a jeho aktéři. In Kolářová, J., & Lindovská, E. (ed.), *Stojíme na jejich straně! ...Protože dvě jsou více než jedna* (s. 23-31). Dostupné z http://jakodoma.org/wp-content/uploads/2015/10/ZZV_web.pdf

Lindovská, E., Kolářová, J., Frišaufová, M., & Benešová, M. (2016). Ženy bez domova čelí mnohem většímu násilí, než dokud bydlely. Podílejí se na tom i instituce. *Sociální práce/ Sociálna práca*, 16(3), 1-6. Dostupné z <http://www.socialniprace.cz/zpravy.php?oblast=2&clanek=855>

Mabhala, M. A., Ellahi, B., Massey, A., & Kingston, P. (2016). Understanding the Determinants of Homelessness through Examining the life Stories of Homeless People and those who Work with them: A Qualitative Research Protocol. *Diversity and Equality in Health and Care*, 13(4), 284-289. Dostupné z <https://diversityhealthcare.imedpub.com/understanding-the-determinants-ofhomelessness-through-examining-the-life-storiesof-homeless-people-and-those-who-work-withthem-a-q.pdf>

Mandys, J. (2008). Bezdomovectví v kontextu společenské zakázky. In Janebová, R., & Smutek, M. (ed.), *Posuzování životní situace v sociální práci* (s. 113-119). Hradec Králové: Univerzita Hradec králové. Dostupné z https://prohuman.cz/files/Sbornik_Posuzovani_zivotni_situace_2008.pdf#page=113

Mikulášek, O. (2010). Realita? Fikce? – Příběh. Terénní práce s lidmi bez přístřeší. In: Klíma, P., Herzog, A., Kunc, S., Racek, J. & Zahradník, M., *Kontaktní práce 2010. Analogie textů České asociace streetwork* (s. 24-35). Praha: Národní vzdělávací fond, o. p. s. Dostupné z https://archiv.streetwork.cz/images/stories/CAS/publikace10/kontaktni_prace_3-vydani_tisk.pdf

Nedělníková, D. (2007). *Metodická příručka pro výkon sociální práce*. Dostupné z http://projekty.osu.cz/metakor/dok/met_prirucka_tsp.pdf

Nešpor, Z. (2018). *Sociologická encyklopedie*. Dostupné z <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Poradenstv%C3%AD>

Nešporová, O., Holpuch, P., Janurová, K., & Kuchařová, V. (2019). *Sčítání osob v České republice 2019*. Dostupné z http://praha.vupsv.cz/fulltext/vz_458.pdf

Nízkoprahové denní centrum pro lidi bez domova-jak služba funguje. (2007). [online]. Brno: Diecézní charita Brno. [cit. 13.4. 2020]. Dostupné z <https://brno.charita.cz/co-delame-brno/nizkoprahove-denni-centrum-pro-lidi-bez-domova/jak-sluzba-funguje/>

O nás. (2012). [online]. Praha: Jako doma. [cit. 15. 4. 2020]. Dostupné z <http://jakodoma.org/o-nas/>

Pavelková, J. (2006). Problematika žebřáků a bezdomovců. *Speciální pedagogika*. 16(3), 147-163. Dostupné z <http://dspace.specpeda.cz/handle/0/399>

Pěnkava, P. (2018). Posunula se společnost v náhledu na řešení bezdomovectví? *Forum sociální práce*, 18(1), 87-94. Dostupné z <https://search-proquest-com.ezproxy.muni.cz/docview/2224493744?accountid=16531>

Plachý, A. (2006). Bezdomovectví. *Sociální práce/ Sociálna práca*, 6(4), 3-6. Dostupné z http://www.socialniprace.cz/soubory/4-2006_bezdomovectvi-120116134722.pdf

Pleace, N. (2017). *Evropská příručka bydlení především*. Dostupné z <https://housingfirsteurope.eu/assets/files/2017/05/housing-first-guide-czech.pdf>

Prevence bezdomovectví. (2016). [online]. Brno: Armáda spásy v České republice. [cit. 17. 4. 2020]. Dostupné z <https://armadaspasy.cz/pobocky/koprivnice/prevence-bezdomovectvi/>

Prudký, L., Hradecký, I., Tomešová, L., Varga, L. & Klinecký, T. (2012). *Koncepce návrhů řešení problematiky bezdomovectví v Praze v letech 2013-2020*. Dostupné z http://www.praha.eu/public/11/dd/1c/1456401_300534_Koncepce_navrhu_reseni_problematiky_bezdomovectvi_v_Praze_v letech_2013_2020.pdf

Ripka, Š., Černá, E. & Kubala, P. (2018). *Pilotní testování rychlého zabydlení rodin s dětmi (Rapid Re-Housing)*. Dostupné z <https://dokumenty.osu.cz/fss/publikace/zaverecna-zprava-zabydleni-rodin.pdf>

Růžička, J. (2015). Pozitivní vymezení prevence. In Marksová, M., Jermanová, J. & Hanzlíková, J. *Konsensuální konference o bezdomovectví v České republice* (s. 47-61). Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí. Dostupné z https://www.mpsv.cz/documents/20142/953091/sbornik_final.pdf/c5cbfee0-8e27-4691-e715-a77d2c12083c

Samoživitelky: Jak žijí a za co utrácejí u nás a v Evropě? (2015). [online]. Praha: Český statistický úřad. [cit. 10. 5. 2020]. Dostupné z <https://www.czso.cz/csu/czso/cris/samozivitelky-jak-ziji-a-za-co-utraceji-u-nas-a-v-evrope>

Snopek, J. (2015). Začlenění do bydlení: Možnosti návratu. In Marksová, M., Jermanová, J. & Hanzlíková, J. *Konsensuální konference o bezdomovectví v České republice*, (s. 82-87). Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí. Dostupné z https://www.mpsv.cz/documents/20142/953091/sbornik_final.pdf/c5cbfee0-8e27-4691-e715-a77d2c12083c

Stanoev, M. (2015) Bezdomovci jako nositelé stigmatu a příjemci moci. *Sociální práce/ Sociálna práca*, 15(1), 41-51. Dostupné z <http://web.a.ebscohost.com.ezproxy.muni.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=49a75fea-cb5f-47c5-acaf-a9ce96e45199%40sdc-v-sessmgr01>

Stulíková, V., & Kolářová, J. (2015). Neviditelné ženy: o genderových aspektech bezdomovectví. *Jako doma-Homelike*, o. p. s. 1-2. Dostupné z <http://jakodoma.org/2015/04/14/neviditelne-zeny-o-genderovych-aspektech-bezdomovectvi/>

Šídová, L., Poláková, J., & Malinová, H. (2018). *Ze sexbyznysu na trh práce? Přenos znalostí v oblasti legálního uchopení prostituce a jeho dopad na trh práce*. Dostupné z [RR_publikace_trh_prace_FINAL.pdf](#)

Štěchová, M., Luptáková, M., & Kopoldová, B. (2008). *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie*. Dostupné z <http://www.ok.cz/iksp/docs/344.pdf>

Teruya, Ch., Longshore, D., Andersen, R. M., Aragua, L., Nyamathi, A., Leake, B., & Gelberg, L. (2010). Health and helath care disparities among homeless women. *Women Health*, 50(8), 719-736. Dostupné z <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3084601/>

Thomson, S. J., Begun, s., & Bender, K. (2016). Homeless mothers. In: Krahn, J., Caine, V., Chaw-Kant, J. & Singh, A. E. (2018). Housing interventions for homeless, pregnant/parenting women with addictions: a systematic review. *Journal of Social Distress and the Homeless*, 27(1), 76. Dostupné z <https://eds-a-ebscohost-com.ezproxy.muni.cz/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&sid=31541814-784c-4e30-9c13-f2972289b6d4%40pdc-v-sessmgr06>

Tisková zpráva. (2020). [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí. [cit. 17. 3. 2020]. Dostupné z https://www.mpsv.cz/documents/20142/1248138/17_01+_2020+TZ+-+MPSV+aktivně+řeš%C3%AD+problém+bezdomovectv%C3%AD+a+pomáhá.pdf/fc534665-6d50-9867-2aac-ad4d11c83a84

Upshur, C. C., Jenkins, D., Weinreb, L., Gelberg, L., & Orvek, O. A. (2018). Homeless women's service use, barriers, and motivation for participating in substance use treatment. *The American Journal of drug and alcohol abuse*, 44(2), 252-262. Dostupné z <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00952990.2017.1357183>

Vávra, M. (2013). Jak vnímáme lidi bez domova? Postoje, názory a aktivity veřejnosti. *Fórum sociální politiky*, 7(5), 13-20. Dostupné z http://praha.vupsv.cz/Fulltext/FSP_2013-05.pdf

Veřejný závazek Nízkoprahového denního centra pro ženy bez domova. (2016). [online]. Praha: Farní charita Praha 1- Nové město. [cit. 20. 4. 2020]. Dostupné z <https://programmari.cz/res/archive/000165.pdf?seek=1501139393>

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. (2006). Praha: Tiskárna Ministerstva vnitra.

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Charakteristika výzkumného vzorku.....	31
--	----

Seznam obrázků

Obrázek č. 1: Schéma kategorií.....	34
-------------------------------------	----

Seznam příloh

Příloha č. 1: Tazatelské schéma

(ZVO) Jak sociální pracovníci nahlíží na problematiku ženského bezdomovectví?

IDENTIFIKAČNÍ OTÁZKY

Jakou máte pozici ve Vašem zařízení?

Jak dlouhá je Vaše praxe v sociálních službách?

Jakou máte zkušenost s ženami bez domova?

HLAVNÍ OTÁZKY

(SVO1) Jaké největší problémy spojené s ženským bezdomovectvím vnímají sociální pracovníci?

(TO1) Z jakého důvodu se podle Vás ženy nejčastěji dostávají na ulici?

(TO2) V čem je podle Vás specifické ženské bezdomovectví?

(TO3) Jak dlouho v průměru žijí ženy na ulici?

(TO4) Na jakých místech podle Vás ženy na ulici nejčastěji přebývají?

(TO5) Jak vypadá takový běžný den žen na ulici Vaším pohledem?

(TO6) Čím se nejčastěji ženy na ulici živí?

(TO7) Čím jsou ženy na ulici nejvíce ohroženy?

(SVO2) Jaké druhy sociální pomoci podle sociálních pracovníků nejčastěji využívají ženy bez domova?

(TO8) Jak často využívají ženy bez domova sociální služby pomoci?

(TO9) Z jakého důvodu využívají ženy bez domova sociální služby?

(TO10) Existují podle Vás nějaké důvody, proč se ženy bez domova neobracejí na sociální služby pro pomoc?

(TO11) Jaké znáte organizace, které se věnují pomoci ženám bez domova?

(TO12) Jsou nějaké služby, které podle Vás ženám bez domova chybí?

(TO13) Jak hodnotíte nabídku služeb pro ženy bez domova, které nabízí Vaše zařízení?

(TO14) Spolupracujete při Vaší práci s ženami bez domova i s nějakými dalšími organizacemi? Popřípadě v čem tato spolupráce spočívá?

(SVO3) Jak pomáhají sociální pracovníci ženám bez domova?

(TO15) Jak probíhá Vaše pomoc ženám bez domova?

(TO16) Jaké způsoby práce volíte pro práci s ženami bez domova?

(TO17) Jaké informace poskytujete ženám bez domova?

(TO18) Jak si myslíte, že by se dal problém bezdomovectví vyřešit nebo alespoň částečně zlepši?

(TO19) Jaké jsou podle Vás možnosti návratu žen zpět do běžného života?

(TO20) Co dělají samy ženy proto, aby se z ulice dostaly?

(TO21) Jaké typy služeb nabízí Vaše zařízení na podporu žen bez domova?

(TO22) Jsou služby, které Vaše zařízení nabízí dostačující a srozumitelné pro Vaše klienty?

(TO23) Jaké jsou dle Vašeho názoru nezbytné znalosti a dovednosti sociálních pracovníků pracujících s ženami bez domova?

(TO24) Jaká jsou nejčastější rizika spojená s Vaší prací zaměřenou na ženy bez domova?

(TO25) Jaké bariéry se objevují při Vaší práci zaměřené na pomoc ženám bez domova?

(TO26) Jakým způsobem je pro Vás přínosná práce s ženami bez domova?

(TO27) Jaké máte očekávání od žen bez domova během Vaší práce s nimi?

UKONČOVACÍ OTÁZKY

Je něco, na co jsme během rozhovoru zapomněly?

Chtěla byste zdůraznit, ještě nějakou oblast, o které jsme se bavily?

Chtěla byste se na něco zeptat vy?

Příloha č. 2: Ukázka rozhovoru

IDENTIFIKAČNÍ OTÁZKY

T: Jakou máte pozici ve Vašem zařízení?

R: Pracuju jako vedoucí referátu.

T: Jak dlouhá je Vaše praxe v sociálních službách?

R: 20 let.

T: Jakou máte zkušenost s ženami bez domova?

R: Myšleno pracovní, osobní.

T: Pracovní zkušenost.

R: Vzhledem k tomu, že cílová skupina našeho oddělení, jsou jednak osoby bez přístřeší, tak i s ženama, takže v průběhu dejme tomu praxe, mimo pár let mateřské.

T: A nějakou konkrétní zkušenost byste mohla říct.

R: Konkrétní, prakticky všechno, co se týká našich klientů, takže jestli se to týká vyřizování dokladů, zajištění nějakého právního servisu, odborného, sociálního poradenství, zajištění návazného bydlení ve formě azylových zařízení nebo dalších následných služeb typu chráněné bydlení pro ženy třeba, které byly týrané nebo to bývají ženy, které prostě potřebují potom odborné poradenství, ženy, které mají, tam, kde je teda ještě prvek dětí, kdy by se vyskytla žena bez domova a dítě, tak není úplně cílovou skupinou našeho oddělení, přesouváme ji pro další následnou péči na jiné oddělení, u nás máme teda na starosti konkrétně, takže tam by to spíš byly ty ženy bez dětí, takže od právního servisu, odborného poradenství, azylového bydlení, přes materiální pomoc, nějaká výpomoc a návazné služby ve formě bezplatného bydlení a podobně a stejně, jako s ženami, které jsou bez domova a nacházíme je třeba při depistážích v sociální práci v terénu.

HLAVNÍ OTÁZKY

T: (SVO1) Jaké největší problémy spojené s ženským bezdomovectvím vnímají sociální pracovníci?

R: Jak máte tu otázku koncipovanou ve formě, já bych vám o tom mohla vyprávět třeba 4 hodiny, takže abych se vešla do toho ranku, toho ať vám neberu ten čas na tom, jakou kategorii, jakou kategorii problému nebo to chcete detailně, co vnímám jako u nich.

T: Detailně, jaké největší ty problémy jsou s tím spojeny.

R: A mluvíme specificky o kategorii žena bez domova a je vám jedno, jak je stará.

T: Ano.

R: Tak z hlediska teda toho, co potřebují nejvíc, záleží v jaké fázi jakoby toho jejich problému a jak dlouho v té situaci jsou, od toho se odvíjí ten rozsah služeb, u žen, které se pohybují na ulici nebo v nějakých velmi specifických substandartních podmínkách už delší dobu, tak tam je to spíš o jakém si materiálním zabezpečení a to, aby tu zimu překonaly z hlediska, ony už většinou znají ten primární zdroj služeb, jaké jsou, na které se můžou navázat, že existuje už nějaká síť azylového bydlení, krizové pomoci, nechtějí využít z různých důvodů setrvávají v těch podmínkách, takže to, aby tu zimu nějakým materiálním způsobem zvládly, i to, že informujeme třeba v rámci těch depistážích v terénech o nějakých nových projektech, jako třeba vyhledávání rizikové populace a možnost vyšetření na tuberkulózu nebo bylo očkování proti žloutence, jako tady těchto typů a to se jim snažíme nabízet, pokud je to novinka, tak se jim to snažíme nabízet, ale jinak využívají hlavně tu materiální pomoc, s tím že pokud dochází v těchto skupinách lidí, oni málokdy žijí, jako úplně jednotlivci, zvlášť teda ženy ať už bývají s jedním mužem nebo v nějaké pospolitosti, dost často bývají předmětem ať už teda nevím, jestli bych to nazvala přímo domácím násilím, jestli by se to dalo definovat, jako domácí násilí, ale bývají obecně obětmi jako trestné činnosti ať už okradení, zbylí, fyzického násilí, protože to je často spojeno tady ta otázka s alkoholem jo, takže to, že ony žijí v nějakých substandartních podmínkách nezakládá nezbytně to, že jsou alkoholově závislí, nicméně ten alkohol tam bývá v 90 % přidružený a nese s sebou i tu vlnu toho fyzického nebo té obavy z toho fyzického, jednak jsou okradeny, jednak často dochází k tomu, že jim i vyhoří ty chatky, zahradní domky, skvoty a podobný věci, pokud se to týká žen, které se jakoby do té situace bezdomovství, jo, takže to bezdomovectví může být i ve formě nejistého bydlení, kdy žena pokud má zajištěný příjem ať už prostě ze zaměstnání, brigád i z důchodu a není ten příjem příliš vysoký tak ona se vlastně neustále pohybuje v tom nejistém bydlení, kdy o komerčním bydlení nebo nějaký komerční podnájem přichází a dostává se do té spirály azylový dům někdy opět znovu se dostane jakoby na vyšší úroveň ve formě toho vlastního pronájmu byť krátkodobého a nedostává se až do těch nejhorších podmínek z našeho pohledu, do těch zahradních domků a tady těchto, takže otázka je, jako pokud se ta žena vyskytne buď v nějaké rané fázi, že přijde, jako vlivem teda toho, že nemá zajištěný dostatečný příjem přichází

o to bydlení, ale ještě když za mě řeknu právě ty pracovní návyky a nějaké návyky typu prostě je normální vstávat do práce fungovat v tomto směru dodržovat hygienu starat se o ty věci, tak ona nepropadá jakoby ani tím sítím toho, těch služeb, ale daří se jí vlastně relativně třeba tu pomoc v tom komerčním bydlení, protože je jako jedna z variant, který u nás může klientka využít je pomoc hledání pomocí počítačem zajišťování právě nějakýho přes internet podnájmu, jo hledání, jako bydlení, sepisování životopisu a tady těhle věcí, což u lidí který jsou už v těch zahradních chatkách, což je takový druhý protipól, tam už ta motivace k tomu změnit ten způsob života jít touto cestou velmi klesá, takže prostě záleží v jaké té fázi toho problému se jakoby ten člověk, ta žena zachytí.

T: (TO1) Z jakého důvodu se podle Vás ženy nejčastěji dostávají na ulici?

R: Ono je to úplně stejný jako u mužů, ztráta nějakých sociálních vazeb, zázemích, rodinného zázemí, odrostou děti zůstává sama, příliš nízký příjem, může to být i trestná činnost kterou buď páchala ona a nebo je páchána na ní, takže vlivem té trestné činnosti, ale nejčastější důvod bývá ta ztráta toho sociálního zázemí, které jí vlastně nepodrží v nějaké krizové situaci, která souvisí třeba se ztrátou zaměstnání, jo pokud vám rodina dopomůže nebo nějaké přátelské prostředí, které máte, tak vlastně dochází k tomu, že si neudržíte tu práci a nejste si schopna ani do budoucna zajistit bydlení, byť třeba přechodného charakteru a zvednou se někam dál, takže za mě je to určitě takhle.

T: (TO2) V čem je podle Vás specifické ženské bezdomovectví?

R: Myslím si, právě vysokou trestnou činností páchanou i na ženách bezdomovkyních, ale bavíme se zas o tom extrému, o tom pólu, kterej už by teda byl v té kategorii osoby bez přístřeší, ale i v těch nejistých podmínkách častokrát bývají ženy obětí toho, že jsou v kritické situaci potřebují zajistit bydlení, tak ten nájem je třeba pro ně příliš devastující a ony dokáží jít a podepsat podmínky třeba podnájmu nebo pracovní smlouvy nevýhodné, v jejich jako prospěch, takže obecně jako ten genderový stereotyp, že žena je brána jako slabší pohlaví, tak v té bezdomovecké oblasti, u osob který mají problém s bydlením je prostě daný určitě, navíc pokud žena propadne alkoholu, tak je i méně společensky tolerovaná, se mi jeví, jako dlouhodobím pozorováním ne, že by společnost obecně si myslím, že česká společnost toleruje alkohol v míře která je vyšší než by bylo únosno a než by bylo žádoucí, tak i ten inicializační prvek alkoholu a tak potom nese že jo další i poměrně nízká věková hranice, prostě levnej přístup a bohužel i přístup k alkoholu,

jako takovému a myslím si, že je mín u žen tolerováno to jako vidět povalující se ženu, jak vždycky jakoby pro lidi, veřejnost jako pracovníky.

T: (TO3) Jak dlouho v průměru žijí ženy na ulici?

R: Není myšleno jakýho se dožívají věku, ale jak dlouho, vůbec nevím, nejsem schopná, může to být od okamžiku, tak nikdo se na ulici nerodí, myslím si, že i to, že se dostanete v uvozovkách na ulici nebo do nějakých podmínek, přece jenom souvisí jako s věkem, minimálně aspoň trochu s tou dospělostí, protože do doby nějaké zletilosti je nad vámi držena jakoby nějaká, nechci říct státem garantovaná kuratela, ale aby bylo vlastně o dítě pokud má ještě ten statut ochrany dítěte, tak je o něj postaráno a pak už strašně záleží právě v jakém okamžiku, protože se nám třeba a to si myslím, že je zajímavý, tak jak se zvyšuje průměr dožití, tak se i zvyšuje věková hranice, kdy se ze ženy může stát bezdomovkyně, kdy se na nás obrací právě třeba seniorky, že se dostaly do nějaké kritické situace, ovdovění, přesně neexistence těch sociálních vazeb, které by je podržely v tom prostředí, v té situaci, ale nejsem schopná říct.

T: (TO4) Na jakých místech podle Vás ženy na ulici nejčastěji přebývají?

R: Ženy na ulici, takže tím myslím tu kategorii opravdu tu bez domova, zahradní chatky, skvoty, zahrádkářské kolonie, nádražní domky, myslím si, že až, tak úplně nevyužívají, jako zemljanek, jakože takovéhle typy bydlení, v těch teda ženy pravda nenajdeme, ale máme populaci žen, který nám bydlí u mostního viaduktu, bydlí tam prostě teda skupinka.

T: (TO5) Jak vypadá takový běžný den žen na ulici Vaším pohledem?

R: Záleží, jestli ta žena, je v některých zahrádkářských koloniích, ty ženy mají ten domek ke svému vlastnímu užívání, to znamená jsou schopny, tam dodržovat i ten z našeho pohledu, byť sice nižší standart, ale ten standart domácnosti, vaří tam mají nějakým způsobem zajištěnou hygienu alespoň, jako teda částečně a jsou schopny, tam udržovat nějaký pořádek, z hlediska toho domku, otázka je kolik těch žen z toho je zaměstnáno, zpravidla nebyvají, buď mají status nezaměstnané, z pohledu úřadu práce a nějakého dávkového systému a pokud nemají, tak se živí právě proto, že ty náklady na bydlení jsou natolik nízké, tak se živí nějakými příležitostnými brigádami nebo příležitostnými výdělky, málokdy se stane, že mívají jako důchody, i když to taky může být takhle varianta a většinou potom ten den se jim odvíjí od toho, jakým způsobem potřebují obstarat ty svoje základní potřeby, to znamená potřebují dojít pro vodu, ano podle toho

si plánuju den a docházím třeba do nákupního střediska pro vodu, kterou potřebuju pro ten denní režim, hodně těch žen ani na ty příležitostné brigády nechodí, žije ve spojitosti právě s nějakým mužem, který je ten kdo příjem zajišťoval, byť v té minimální výši, často mívají i zvířata a je to i důvod, proč vlastně odmítají jít na nějaké placené ubytovny, které jsou režimové a nedovolí zvíře mít u sebe, takže se starají tak, jak tvrdí starám se o domácnost, je pravda, že by vstávání, ranní vstávání na 6 hodinu není tradiční, takže my když plánujeme nějaké terénní depistáže a výjezdy, tak víme, že ty ranní hodiny bývají praktičtější pro to zastihnout ty lidi, nabídnout jim nějaké služby a kontaktovat je, takže určitě ty svoje aktivity směřuju do dopoledních hodin to bývá nejčastější jakoby za nás mrtvá hodina, kdy je tam nenajdeme a pak teda v průběhu poledne už záleží, a večer se už zase stahují zpátky do těch lokalit, ale jak mají úplně rozplánováno spíš záleží na té jejich situaci.

T: (TO6) Čím se nejčastěji ženy na ulici živí?

R: Jsou nezaměstnané, takže buď na to navazující systém dávkový i když, tam je komplikace to, že využívají nějakou tu nestandardní formu bydlení nebo to bývají příležitostné brigády nebo nějaké dohody o provedení činnosti, málokdy je to standardní hlavní pracovní poměr a pak to ještě můžou být důchody, někdy to bývají ty zdravotní důvody a vyplácený důchod, a nebo naopak mají zdravotní handicap a nejsou schopny vykonávat nějaké zaměstnání, ale doba pojištění v jejich případě byla natolik nízká, že nedochází k výplatě důchodu, ale tam někdy ty dávky nastupují, ale sporadicky.

T: (TO7) Čím jsou ženy na ulici nejvíce ohroženy?

R: Trestnou činností páchanou na nich a nebo i u nich vlastně, jako způsob přivýdělků, zdravotní neomezení, ale zdravotní rizika daná vlastně tím způsobem života, nedostatečná hygiena a často nedostanou se ke zdravotní péči v rozsahu, který by bylo potřeba, takže častokrát bývají velké zdravotní problémy a myslím si, že ten způsob života pokud na ulici zůstávají nad jeden rok a pokud se bavíme o 5 letech, tak potom už ten způsob života jim obecně prostě, už se začínají ztrácet jakoby ten sociální návyk tolerovaný a branný tou většinovou společností jako norma.

T: (SVO2) Jaké druhy sociální pomoci podle sociálních pracovníků nejčastěji využívají ženy bez domova?

R: Sociální pomoci, jednak využívají materiálního zajištění ať už ve formě nějaké výpomoci, třeba za nás za naše oddělení, výměna šactva, možnost praní šactva přímo tady

u nás, možnost využití hygieny, protože my těm osobám, který jsou tady v těch nestandardních podmínkách a nemají možnost pravidelně docházet se někam koupat, tak my nebo i jiná zařízení sociální, charita, Armáda spásy konkrétně po Brně, tak nabízíme možnost bezplatného vlastně koupání a využití nějakého střediska osobní hygieny a za nás třeba i dopomoc ve formě pravidelných aktivit, které jsou v rámci naší pracovní terapie to znamená, třeba docházení na kroužek vaření nebo možnost nějakých těch činností, které jsou u nás v budově, jeli využíváno není, myslím si, že ze strany žen velmi sporadicky, byť jako třeba ta možnost je, jako určitě využívají více muži.

T: (TO8) Jak často využívají ženy bez domova sociální služby pomoci?

R: To bych asi, jako nevím, jako jestli jsem schopná specifikovat, takhle řekla bych, že ve většině případů, ve většině minimálně nějaké, minimálně nějaký standard služeb využívají, protože bývají kontaktovány i terénními sociálními pracovníky ať už námi nebo právě z ostatních těch zařízení a i když třeba nedochází za námi pravidelně, tak to, že my za nimi dojdeme do terénu a minimálně to, že informujeme o službách projektech a dalších, dalších jako věcech, tady tu informační činnost provozuje i městská policie, která pravidelně tady ty lokality, které tedy využívají ženy bezdomovkyně, tak je monitoruje nabízí jim to ať už ve formě nějakých informačních letáků a nebo prostě nějaké dopomoci a jestli pak již jako využívají nějaké další, dochází k nám třeba i z hlediska abychom potvrdili ten jejich statut, že ony skutečně bydlí tam, kde bydlí, aby z hlediska té sociální situace byly schopni dokladovat pro instituce, jako je soud, úřad práce, nebo pokud mají ještě nějaké rozjednané řízení třeba ohledně dětí a podobně, výkony rodičovských práv a dalších věcí, protože ty děti zpravidla v těchto lokalitách s miny nebydlí, ale častokrát tam nějaké děti ještě jsou, a pak jsou umístěny v náhradní péči, v jiných zařízeních pro děti.

T: (TO9) Z jakého důvodu využívají ženy bez domova sociální služby?

R: Z jakého důvodu, protože ty služby tady existují, a protože jsou jim nabízeny, tak to je asi důvod proč jich jako využívají, jako jestli k tomu mají ony osobní důvody, že právě třeba to, že informujeme o těch službách a o tom rozsahu služeb a jestli ony je potom následně využijí nebo ne to je jiná věc, ale jako z jakého důvodu, bych to teda brala v globále, protože je tady máme a jsou jim nabídnuty, pak následně jich využijí, ale v jakém rozsahu, to už je prostě na jejich osobních zvážení nebo je to teda i konkrétně,

to bych třeba nemohla paušalizovat, když řeknu na celou společnost spíš bych to využila nebo vztáhla na Brno, protože ten rozsah služeb tady je ta dopomoc tady je, myslím si, že pokud bychom se třeba bavily o menších lokalitách nebo o nějakých okrajových městech nebo menších městech, tak tam si myslím, že třeba služeb nevyužívají z toho důvodu, že tam je neexistence služeb, jako takových, takže třeba i to, že tam dochází ty terénaři může využít právě proto, že tam dochází, ale ne naopak ony samy nepůjdou, kde tady jsou terénaři, které bychom mohly oslovit, když jako řeknu takhle jo, takže bych to použila tady v té obecné rovině právě proto, že ty služby tady jsou, tak je využít můžou, pokud vlastně nebude za nás brána, že máme nějakou možnost materiální dopomoci třeba i ve formě nějaké potravinové sbírky nebo třeba konkrétně projektu výdeje zbytkových meníček, tak pokud tady vlastně ty služby nebudou i když je to jakási nástavba na nějakou krizovou pomoc poradenství nebo terénní služby, tak jich využít můžeme, pak by jsme ji asi nevyužily a nebo by ji museli klienti poptávat.

T: (TO10) Existují podle Vás nějaké důvody, proč se ženy bez domova neobracejí na sociální služby pro pomoc?

R: To je úplně stejně podle mě i u mužů, může to být už rezignace na určitý tip situace, může to být ztráta motivace jako taková, v některých případech pokud je to nějaké zatím krátkodobé hledisko, kdy je ten člověk v té situaci, tak to může být stud, mluvit o té své situaci, proto je možná třeba z pohledu některých klientů jednodušší vyměnit lokalitu toho svého trvalého bydliště, byť by ten člověk měl mít teoreticky zázemí ať už ve formě rodiny nebo nějakých institucí, které ho znají, ale mění to místo svého pobytu právě třeba do větších anonymnějších měst a tak prostě ta jejich situace nebyla, tak markantní, druhá potom věc je, že i ženy bezdomovkyně pokud jsou závislé na alkoholu nebo na nějakých jiných když řeknu legálních nelegálních drogách, tak je pro ně asi jednodušší opravdu využívat té anonymity většího města, následně služeb, které tam jsou, protože ne všude, třeba podané ruce se svým doprovodným programem ať už poradenství, tak i motivace k léčbě může fungovat na těch menších, než těch velkých městech.

T: (TO11) Jaké znáte organizace, které se věnují pomoci ženám bez domova?

R: Za nás konkrétně, když pominu, když my jsem jakoby státní složka nebo jako státem garantovaná služba, my vlastně ten statut služby jako takové nemáme, nám ze zákona je určeno, že pro osoby, které jsou v krizové situaci, potažmo osoby bez přístřeší, poskytujeme odborné poradenství, tak v Brně to určitě budou charitní organizace

ať oblastní nebo Diecézní charita, Armáda spásy, jsou tu azylová zařízení pro matky s dětmi, když by to byla ta specifická kategorie, kde je ten prvek dítěte, určitě Podané ruce, instituce jako je Romodrom, DROM, je pravda, že si troufnu se svou zkušeností říct, že podíl romské populace mezi bezdomovci a bezdomovkyněmi není, tak markantní, jako by se řeklo, že je sociálních problémů mezi romskou populací, takže konkrétně pokud se budeme bavit o chatových oblastech a využití osob bez přístřeší tady těchto variant bydlení, tam spíš funguje ten princip jednotlivců, kteří žijí kdežto opravdu u romské populace funguje jakási soudržnost a dopomoc jakási, ten záchranná síť jakoby té rodiny, jako takové, takže teda instituce Romodrom, DROM, IQ Roma servis, které poskytují jakoby právě to odborné poradenství, základní poradenství, jak s tou situací naložit ať už v oblasti dluhového poradenství, možnosti získání nějakého pracovního uplatnění nebo se situací, právního poradenství jako takového ohledně dětí a podobně, tak, tak asi, co mě napadá, protože potom už by tam byly kategorie, třeba spolupráce při alkoholových závislostech, jako se specifickými organizacemi nebo se zdravotnickými organizacemi.

T: (TO12) Jsou nějaké služby, které podle Vás ženám bez domova chybí?

R: Možná ano, možná specifická kategorie po které voláme máme určitou síť sociálních služeb, které jsou navázané na financování ať už ze státního rozpočtu, krajských rozpočtů, města musí tam fungovat systém, jako financování, myslím si že obecně jakoby jakási prevence ztráty i bezdomovství nebo ztráty bydlení a pak teda otázka bezdomovectví na to navazující je třeba fungování nějaké městské ubytovny, kdy to bude na bázi, nikoli začlenění do sítě sociálních služeb jako takových, ale vlastně konkrétně třeba větší města na tu přechodnou situaci a řešení a uvažujeme o nějakých jako nebo i když my plánujeme do této oblasti nějaké nové projekty nebo služby městská ubytovna se nám jeví jako varianta na tu u těch osob, které ještě nejsou v té ulici nebo v té situaci, tak dlouho, aby tu, třeba konkrétně mě napadá tahle situace, byť máme v těch liniích, že projekty sociálního bydlení bychom rádi taky dotáhli, je to skloňovaný termín v celé republice, druhá věc pomoci s jakoby se sociálním zaměstnáváním, protože je spousta lidí pro které je trh práce příliš jakoby a získání standartního místa, hlavního pracovního poměru, je jakoby vysokou metou, jsou lidé, který nemaj ten pracovní návyk buď z minula na tolik upevněnej a nebo ho prostě ztrácí tím způsobem života, že prostě by potřebovali nějaké, nějakou specifickou, podporovaného dohlíženého zaměstnávání než by byli schopni vlastně se jakoby pro ten trh práce, takže vlastně začarovaný kruh práce, bydlení, peníze,

práce bydlení, peníze, vlastně furt do toho, a do toho přijde občas nějaký efekt tipu krizové situace alkohol, výkon trestu, nějaká rodinná situace nebo tak.

T: (TO13) Jak hodnotíte nabídku služeb pro ženy bez domova, které nabízí Vaše zařízení?

R: Dostačující.

T: (TO14) Spolupracujete při Vaší práci s ženami bez domova i s nějakými dalšími organizacemi? Popřípadě v čem tato spolupráce spočívá?

R: Určitě už ty, co jsem zmiňovala Armáda spásy, charita a tam hlavně ve formě doprovodů, terénní práce, vzájemné informování, sdílení těch informací o těch lidech, dopomoc za nás třeba tím, že jsme více institucionální, tak jakási pomoc ve formě vyřízení dokladů, zajištění garance, instituce garance pro toho člověka nebo doprovod z naší strany projednání na důchodovém nebo na úřadu práce nebo na jiných institucích, takže myslím si, že ze strany tohoto mají právě zas klienti jakýsi pocit vyšší ochrany a necítí se natolik ostrakizováni, jo jako v takové nevýhodné pozici při jednání na těch úřadech nebo i pro soud využívají hodně často právě možnosti přebírání pošty z institucí a ze soudu, aby nebyly nedohledatelní a aby jim nehrozila právě nějaká sankce, takže to si myslím, že jako jsme schopni, byť zas máme určité omezení jako za nás za organizaci, tak tohle to si myslím, že může být výhodou, že mají jakési pro sebe zastání, vůči těm ostatním úřadům a možná můžeme nabourat aspoň trošičku ten stereotyp, že úřad nemusí být nepříjemný nebo jako pro toho člověka stresující.

T: (SVO3) Jak pomáhají sociální pracovníci ženám bez domova?

R: Od materiální pomoci, přes to odborné poradenství, což by mělo být hlavně ten informační servis, doprovázení, dohledy, vyhledávání těch osob jako takových, aby jim tam pomoc mohla být snáze jakoby distribuována ať už formou městské policie, navzdory všemu se nám vyplácí spolupráce s městskou policií právě při vyhledávání kontaktování a nabízení třeba pomoci.

T: (TO15) Jak probíhá Vaše pomoc ženám bez domova?

R: Úplně stejně, jak jsem říkala předtím.

T: (TO16) Jaké způsoby práce volíte pro práci s ženami bez domova?

R: To, už se dostáváme na příliš teoretickou metodu za mě, klientka, můžeme ji kontaktovat v terénu, může nás kontaktovat na pracovišti, jak s ní pracujeme dál,

doprovázíme, radíme, zkompetentňujeme, co všechno tam máme v tom informačním systému, motivujeme klienta ke změně, doprovázíme, zastupujeme jeho práva, používáme metody přímé, nepřímé a dál už bych, dokumentujeme veškerou práci ještě.

T: (TO17) Jaké informace poskytujete ženám bez domova?

R: Dostatečné, nevím, jak to jakoby dál specifikovat, informace o navazujících službách, poradenství, já nechci říct jako psychohygienu, ale možnost právě toho motivačního rozhovoru, toho náslechu tej, nechci říct možnost vypoštění si jeho situace, ale nejsme limitovaní časem, nemáme objednávkový systém, můžeme doobjednat na další návazné služby to jo, ale po dohodě i s tím klientem mu můžeme věnovat, nejsme až tak úplně časově limitovaní, máme na vás termín, můžeme se domlouvat, ten režim jako spolupráce, tak jak vyhovuje tomu klientovi neseptujeme žádný kontrakt žádnou smlouvu, můžeme ve spolupráci s klientem pokud vlastně to směřuje k nějakému cíli vypracovat ať už ústní nebo písemný plán, jak to bude probíhat.

T: (TO18) Jak si myslíte, že by se dal problém bezdomovectví vyřešit nebo alespoň částečně zlepši?

R: Kdybychom to věděli, tak už ho tu nemáme, tak, jak je lidstvo samé, tak nás bude dále provázet i tento fenomén, to si troufnu to těch 20 letech skutečně říct, i sebelepší zákon, i sebelepší dostatek služeb nevymítí, tak jak nevymítíme prostituci a alkoholismus, ani prohibice nepovede k některým věcem, takže to, že zakážeme, situace, kdy prostě ano i bezdomovce vytlačujeme z určitých míst, protože je nežádoucí nejen, aby se tam vyskytovaly, ale i ten jev jako takový, protože veřejnost volá, když v jednadvacátém století, jak můžou být někteří lidé bez domova, můžou, je to vlivem ať již osobních nějakých dispozic, tak i toho objektivně jako v jejich prostě situaci a nebo v nějakém výhledu pro tu situaci, kdybychom, pracujeme na mnoha frontách, liniích i z hlediska zákonných změn, ale zatím jsme nenašli úplně ty nejúčinnější jako metody.

T: (TO19) Jaké jsou podle Vás možnosti návratu žen zpět do běžného života?

R: Záleží, v jaké fázi toho bezdomovství je právě zachycen, pokud se zachytí v té první fázi, kde vlastně ještě tím sítím nezačne, tím sítím sociálních služeb a poradenství nezačne propadávat, je to jakoby ta raná fáze nebo ten člověk má, rozhodující je tam právě ta délka v jaké situaci a možná i ten věk v jakém se nějaká ta první zkušenost s tím, že nemám zajištěno bydlení, pokud se nebudeme bavit o tom, že některé osoby nebudou mít zajištěno vlastní bydlení z pohledu vlastní dům, nemovitost nebo dlouhodobý

pronájem, pokud se nebudem bavit o těchto variantách, tak opravdu jako bezdomovcem se může stát někdo v 70 vlivem právě teda finanční situace a nebo prostě, tak, jak se mění ty společenské podmínky velký nárůst jakoby té nechci říct přímo bezdomovecké populace, ale té na které se to projevilo, že v určité době skončily podniky, který měly podnikový ubytovny a zároveň prostě ty osoby byly schopny zaměstnat a zároveň zajistit i to bydlení v okamžiku, kdy se tohle to stalo naprosto soukromým sektorem můžeme si tam určovat ty podmínky je to, tak vypadal i jakási taková garance a asi nejvíce rozhodující bude ta délka té doby na té ulici nebo v té situaci, které se daří nebo naopak nedaří, jsou osoby které se pravidelně dostanou do nějaké krizové situace, ale podaří se jim zase to bydlení zajistit a třeba i u nás se stane že se objeví v horizontu 5, 6 let, což už je známka toho, že určitou dobu byli schopni tu situaci zvládat minimálně vlastními silami.

T: (TO20) Co dělají samy ženy proto, aby se z ulice dostaly?

R: Individuálně, tam bych si netroufla říct, paušalizovat, jedna nedělá nic a vyhovuje jí to, že tam může mít, domek je hezkej nemusí za něj platit ona od nikoho nic nepotřebuje má tam toho psa žije v tady v těch podmínkách snaží se být s ostatními v nějakém souladu a i když z ohledu většiny by to byla nestandardní nebo si může říct ježíš to je nějaká, jak může být v zimě v takových podmínkách, tak z jejího pohledu ta situace jako jakoby je dostatečná a z pohledu některých prostě vyvíjí maximální úsilí a do této situace se prakticky nikdy nedostanou, některé ženy, protože to je typické i se snaží využít toho genderového potenciálu a najít si prostě někoho nějakého partnera se kterým ten život bude jako jednodušší, vytvořit soudržnou dvojici, byť třeba i za cenu, že tam může docházet i k třeba fyzickému nějakému napadání a podobně, spousta žen s tím partnerem zůstává, že má pocit, že on mě sice bije, ale pořád mě hrozí menší nebezpečí než kdybych byla někde sama, jo takže ony subjektivně vyhodnocují ty podmínky byť se nemusí zdát, tak jako přímých standardů.

T: (TO21) Jaké typy služeb nabízí Vaše zařízení na podporu žen bez domova?

R: Odborné poradenství, materiální dopomoc, informační servis, možnost právě nějaké z hlediska té materiální pomoci od potravin, zajištění ošacení, výměny ošacení, toho té hygieny, tak potom i dopomoc z hlediska právě těch terapeutických činností, trávení času, změna toho postoje k tomu životu, trávení obecně toho času, členění toho dne do nějakých rovin, plánování nějakého finančního plánování, rozpočítávání, umění si udělat nějaký

finanční rozpočet té situace, co jsem schopna splácet, můžu si vzít půjčku nebo nemůžu vzít půjčku a tady těchto věcí, takže od toho materiálního přes obecné poradenství ve smyslu dalších institucí návazných až po takovou tu doprovodnou činnost a tady ty motivační terapeutické činnosti jako, to co jsem říkala.

T: (TO22) Jsou služby, které Vaše zařízení nabízí dostačující a srozumitelné pro Vaše klienty?

R: Za mě si myslím, že ano, tím, že není limit pro využití té služby, můžou vlastně opakovaně navštěvovat i s časovou prodlevou kdykoli, tím, že my nejsme jakoby, jediný režim, který máme je v tom, že fungujeme jako v nějakých jako časových rovinách od pondělí do pátku nejsme o víkendech jakoby nesuplujeme denní centrum, tak ta prakticky je jako jediný limit, klient s námi může spolupracovat, nemusí, nejsme jakoby nemáme žádnou dohledovou činnost nad tím klientem, pokud nám není stanovena soudem a to je teda velmi sporadicky.

T: (TO23) Jaké jsou dle Vašeho názoru nezbytné znalosti a dovednosti sociálních pracovníků pracujících s ženami bez domova?

R: Vysoká míra empatie, schopnosti naslouchat, vysoká míra tolerance, vysoká míra trpělivosti a pedagogický optimismus, ale to musíte mít obecně i u mužů bezdomovců.

T: (TO24) Jaká jsou nejčastější rizika spojená s Vaší prací zaměřenou na ženy bez domova?

R: Vyhoření, syndrom vyhoření, obecně jako u všech sociálních pracovníků si myslím, že syndrom vyhoření, tady přichází i právě, nebo ta bezdomovecká populace je velmi, ten způsob změna způsobu toho života u těch lidí, a to, jestli ten sociální pracovník dokáže opravdu odlišit tu rovinu sociální práce anebo, by mu začínala příliš zabíhat do té osobní roviny a začal tím problémem žít nad rámec toho povolání a toho poslání, které má jako sociální pracovník.

T: (TO25) Jaké bariéry se objevují při Vaší práci zaměřené na pomoc ženám bez domova?

R: Legislativní, oni budou, myslím si, že jako když to řeknu v globále tím slovem legislativní, že to je o tom, že neexistuje zákon, zároveň, že jenom mám nějaké své zákony, limity poskytování o těch klientech s jejich bez jejich souhlasu, spolupráce s jinými organizacemi, takže já to vidím spíš tady v té rovině, a pak je to nějaká

subjektivní, potom už rovina jenom, tam teda jako můžeme vnímat nějaký spíš osobní problém, spíš ze strany klienta nebo nás.

T: (TO26) Jakým způsobem je pro Vás přínosná práce s ženami bez domova?

R: No maximálně mě obohacuje o způsob nazírání života, jako ten postoj jako k životní situaci, aspoň teda já osobně žiji v tom, že z každé situace je potřeba se poučit i v tom, že někdo má prostě jiný náhled, je pravda, že někdy je se pro změnu pro mě z hlediska organizace těžko vysvětlitelný ten postoj, že veřejnost žádá, aby sociální oblast činila, aby třeba konkrétně bezdomovství bylo bezdomovství vymíceno úplně maximálně, tak už jsem přímo na ten fakt, že to je právě to, co mě poučila ta práce, že prostě některé věci nezměníme v životě, můžeme na nich pracovat, nemyslím si že vždy je to, že je člověk na ulici je jeho jenom životní volbou jsou i nějaké vnější okolnosti, které ho tam dovedli a to kdy se mu daří ten návrat zpět a jestli se mu daří přijmout i to, že prostě tohle se mu nemusí dařit.

T: (TO27) Jaké máte očekávání od žen bez domova během Vaší práce s nimi?

R: Už žádné, po 20 letech už nemám žádném krom toho, že mě to prostě nějak jenom obohatí v tom smyslu přijmout i ten fakt, že prostě situace může být někdy, prostě se jeví jako bezvýchodná, bezvýsledná a ono dneska už jsem schopná říct navenek některé situace se nezmění, můžeme jim pomoci, ale nezměníme je třeba.

UKONČOVACÍ OTÁZKY

T: Je něco, na co jsme během rozhovoru zapoměly?

R: Nevím

T: Chtěla byste zdůraznit, ještě nějakou oblast, o které jsme se bavily?

R: Asi ne

T: Chtěla byste se na něco zeptat vy?

R: Asi taky ne